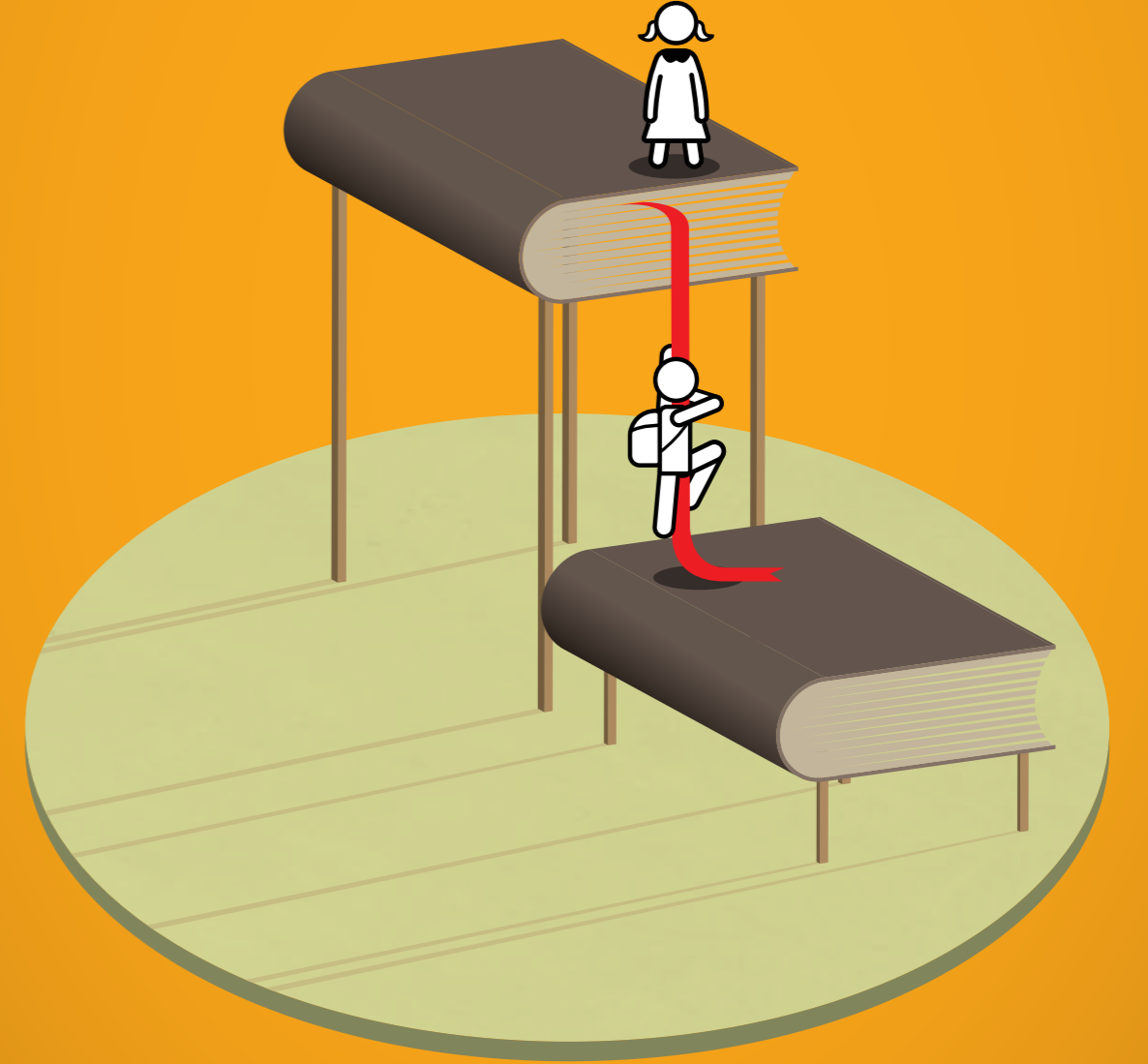

İLKÖĞRETİMDEN ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ

POLİTİKA ANALİZİ
VE ÖNERİLER

www.meb.gov.tr

erg.sabanciuniv.edu

unicef

www.unicef.org.tr

unicef

Bu belgede dile getirilen görüşler Eğitim Reformu Girişimi'ne aittir ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın veya UNICEF Türkiye'nin resmi görüşleri olarak yorumlanamaz.

Hazırlayanlar **Aytuğ Şaşmaz, Betül Keleş, Ebru İlhan, Işık Tüzün, M. Alper Dinçer, Nihan Köseleci Blanchy**
Katkıda bulunanlar **MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, UNICEF Türkiye Eğitim Ekibi**
Yayına hazırlık **Deniz Aksay, Işık Tüzün, M. Alper Dinçer**
Süpervizyon **Batuhan Aydagül**

Yapım **Myra**
Kordinasyon **Rauf Kösemen, Engin Doğan**
Yayın Kimliği ve Kapak Tasarımı **Tülay Demircan, Deniz Kurşunlu**
Uygulama **Gülderen Rençber Erbaş, Serhan Baykara**

Baskı **İmak Ofset**
Atatürk Cad. Göl Sok. (İtfaiye karşısı) No: 1
Yenibosna-Bahçelievler / İSTANBUL
T 0212 656 49 97 F 0212 656 29 26

Nisan 2015

İLKÖĞRETİMDEN ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ

POLİTİKA ANALİZİ VE ÖNERİLER

unicef

UNICEF Türkiye Temsilciliği ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından Şubat 2011’de imzalanan Program İşbirliği Anlaşması uyarınca, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Temel Eğitim Genel Müdürlüğü’yle işbirliği içinde, ilköğretim kademesinde gelişme potansiyeli barındıran üç alanda araştırma ve politika geliştirme çalışmaları başladı.

“Öğrenci devamsızlığının belirleyicileri ve ekonomik krizle ilişkisi” araştırması kapsamında, e-okul veritabanında 2007-2008’den bu yana biriken veriler kapsamlı bir ekonometrik analize tabi tutuldu ve öğrenci devamsızlığının sosyal ve ekonomik belirleyicileriyle ilgili bulgulara ulaşmaya çalışıldı. Bu araştırmanın bir diğer amacı, e-okul’un veri toplama ve raporlama süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik olarak MEB’in ilgili birimlerine öneriler sunulmasıydı.

“İlköğretimden ortaöğretime geçişin belirleyicileri” araştırması kapsamında, e-okul verileri kullanılarak yapılan ekonometrik analizlerle 2010-2011 yılında ilköğretimden ortaöğretime geçişin belirleyicilerinin ortaya konması amaçlandı. Ayrıca, üç ilde kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle görüşmeler yapılarak politika önerileri geliştirilmesi hedeflendi.

“İlköğretim kurumlarının mali yönetimi” araştırması kapsamında, kamu harcamalarına ilişkin verilerin incelenmesi, kamu kuruluşlarındaki kilit aktörlerle görüşmeler ve üç ildeki 15 okulda gerçekleştirilen vaka incelemeleriyle ilköğretim kurumlarının mali yönetim sisteminin incelenmesi ve sistemin okul düzeyinde yarattığı sonuçların ortaya konması amaçlandı. Dünyadan örneklerin incelenmesi ve paydaşlarla yapılan çalıştay aracılığıyla da mali yönetim modellerinin geliştirilmesi hedeflendi.

Her üç araştırma, konularına ve araştırma yöntemlerine hakim akademisyenler tarafından gerçekleştirildi ve araştırma raporları kaleme alındı. Raporlar, hakemler tarafından değerlendirildikten sonra yayına hazırlandı. Araştırma bulgularının karar vericilere yol göstermesi için her üç araştırma sonunda politika raporları hazırlandı. Politika raporları, ERG uzmanları tarafından kaleme alındı; geniş katılımlı toplantılarda tartışılarak revize edildi.

Elinizdeki rapor, bir kamu kuruluşu olarak MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, bir uluslararası kuruluş olarak UNICEF Türkiye ve ulusal bir sivil toplum girişimi olarak ERG’nin uyum içinde sürdürdüğü program işbirliğinin nihai ürünlerinden biridir.

T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

Milli Eğitim Bakanlığı; Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitim ve öğretim hizmetlerini planlamak, programlamak, yürütmek, takip ve denetim altında bulundurmak; Türk vatandaşlarının yurt dışında yapılacak eğitim ve öğretimi ile ilgili hizmetleri düzenlemek ve yürütmek; ayrıca eğitim ve öğretim konularında yükseköğrenim gençliğinin barınma, beslenme ihtiyaçlarını ve maddi yönden desteklenmelerini sağlamak; her çeşit örgün ve yaygın eğitim kurumlarını açmak ve yükseköğretim dışında kalan öğretim kurumlarının açılmasına izin vermek temel görevleri ile kuruluş kanununda belirtilen diğer görevleri yürütmektedir.

unicef

UNICEF TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ

UNICEF Türkiye Temsilciliği, T. C. Hükümeti ile birlikte belirlenen öncelikler doğrultusunda hazırlanan ve imzalanan bir Ülke Programı temelinde faaliyet göstermektedir.

Türkiye gibi büyük bir ekonomiye ve güçlü kurumlara sahip olan ülkelerde UNICEF çocuk ve ergenlere doğrudan hizmet vermemekte, bunun yerine çocuklarla ilgili politikaların oluşturulmasına ve bu politikaların uygulamaya konmasına yönelik mekanizmaların tasarlanmasına ve hayata geçirilmesine katkı sunmaktadır. Bu amaç çerçevesinde, UNICEF uluslararası deneyimlerini paylaşmakta, mevzuat ve sistem değişiklikleri için savunu çalışmaları yapmakta, koordinasyon ve işbirliğini kolaylaştırmakta ve kaydedilen ilerlemenin izlenmesine ve çocuklara yönelik hizmetlerin sunumuna ilişkin tekrarlanabilir ve çocuk dostu modeller geliştirilmesinde ortaklarına teknik yardım sunmaktadır.

Çocuk ve kadın haklarının hayata geçirilmesi için bilgi oluşturma ve yayma, farkındalığı artırma, politika tartışmalarını destekleme ve kaynak yaratma, Ülke Programı'nın ayrılmaz parçalarıdır.

Ülke Programı hedeflerine ulaşmak için, UNICEF Türkiye çok sayıda kamu kurum ve kuruluşuyla, diğer uluslararası kuruluşlarla, üniversiteler ve araştırma kurumlarıyla, sivil toplumla, medyayla ve bizzat çocuklarla çalışmaktadır.

EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) çalışmalarını iki öncelikli amaç doğrultusunda sürdürüyor. Bunlardan ilki, kız ve erkek tüm çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimlerini güvence altına alacak ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikalarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. ERG'nin katkıda bulunduğu diğer başlıca alan ise eğitime ilişkin katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaşmasıdır.

2003 yılında yaşama geçen ERG, bu amaçlara yönelik araştırma, savunu ve eğitim çalışmalarını "herkes için kaliteli eğitim" vizyonu doğrultusunda sürdürüyor.

ERG'NİN KURUMSAL DESTEKÇİLERİ

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	7
GİRİŞ	11
EĞİTİMİN GETİRİLERİ VE ORTAÖĞRETİM	12
Dünyada Ortaöğretim ve Ortaöğretime Geçiş	13
İlköğretimden Ortaöğretime Geçişle İlişkin Uluslararası Alanyazın	15
Türkiye’de Ortaöğretim ve Ortaöğretime Geçiş	17
POLİTİKA RAPORUNA ZEMİN OLUŞTURAN ARAŞTIRMALARIN BULGULARI	18
İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi	18
Arka Plan Araştırmasının Başlıca Bulguları	18
Saha Çalışmasının Başlıca Bulguları	23
İLKÖĞRETİMDEN ORTAÖĞRETİME GEÇİŞİN ÖNÜNDEKİ BAŞLICA ENGELLER	24
Eğitim Sistemine ve Okullara İlişkin Yapısal Sınırlılıklar	24
Sosyoekonomik Koşullar, Eğitim Algısı ve Ortaöğretimden Beklentiler	27
Yoksulluk	28
POLİTİKA ÖNERİLERİ	30
KAYNAKLAR	32
EK: SAHA ÇALIŞMASI KAPSAMINDA YAPILAN GÖRÜŞMELER	34

GRAFİK, HARİTA VE TABLOLAR

Grafik 1: Ortaöğretimin ilk kademesinin zorunlu olduğu ülkelerde yaşayan çağ nüfus oranı, 2009	14
Grafik 2: Ortaöğretimin ikinci kademesinde cinsiyete göre brüt okullulaşma oranları, 1999-2009	15
Grafik 3: Türkiye’de ortaöğretimde yıllara ve cinsiyete göre net okullulaşma oranları (%)	17
Grafik 4: İlköğretim mezunları içinde ortaöğretime geçenlerin oranı, 2009-2010	19
Harita 1: Regresyon analizinin bölgelere göre sonuçları	22
Tablo 1: Eğitim yatırımının eğitim düzeyine göre getirisi, bölgesel ortalamalar (%)	12
Tablo 2: Özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrenci sayıları	26

YÖNETİCİ ÖZETİ

Odağına ilköğretimden ortaöğretime geçişi alan bu politika raporu, UNICEF Türkiye ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) arasında imzalanan Program İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülen ve Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Müdürlüğü (TEGM) işbirliğiyle gerçekleştirilen “İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Belirleyicileri” başlıklı çalışma kapsamında hazırlanmıştır.

Rapor, Türkiye’de ilköğretimin ardından ortaöğretime geçiş yapan öğrenciler ile devam etmeyen akranları arasındaki farklılıkları belirlemeye ve ortaöğretime geçişin önündeki yapısal engelleri saptamaya yönelik iki araştırmanın bulgularını dayanak almaktadır. Bu araştırmaların ilki, ilköğretimi tamamlamış öğrencilerin ortaöğretime geçişinde etkili olan etmenleri ortaya çıkarmak amacıyla, e-okul veritabanında bulunan öğrencilerin okul, aile ve bölge düzeylerinde toplanmış çeşitli bilgilerinin ekonometrik analizini içerir. İkincisiyse ilköğretimden ortaöğretime geçiş olgusunu çeşitli paydaşlarla Ankara, İstanbul ve Şanlıurfa’da gerçekleştirilen görüşmelerle derlenen veriler temelinde incelemektedir. Böylece, rapor, çocuğun eğitim sistemiyle tanıştığı ilk günden itibaren edindiği deneyimleri, eğitim kurumları ve eğitim paydaşları ile kurduğu ilişkiyi ve bir sonraki eğitim kademesine ilişkin oluşan algıları ve beklentilerinin geçiş kararı/ davranışını ne yönde ve nasıl şekillendirdiğini bütüncül biçimde değerlendirmektedir.

Türkiye’de eğitimin bireysel ve toplumsal düzeylerde yarattığı sonuçlar üzerine çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte, bireylerin eğitim sistemi içerisinde daha fazla süre geçirmelerini sağlamanın, bireysel ve toplumsal refahı artırmak açısından önemli olduğu ortadadır ve ortaöğretim, özellikle ilköğretim düzeyinde net okullulaşma oranının % 98’i geçmiş olması nedeniyle, eğitime erişimde politika odağını oluşturmaktadır.

Son yıllarda dünya genelinde ortaöğretim kademesinde net okullulaşma oranlarında keskin bir artış yaşanmıştır. 1970’lerden itibaren ortaöğretim çağ nüfusu yıllık ortalama % 1,4 oranında büyürken, ortaöğretimde okullulaşma oranı yıllık ortalama % 2,6 oranında artmıştır. 1979 ile 2009 yılları arasında ortaöğretimde brüt okullulaşma oranı, her ne kadar bölgeler ve ülkeler arası büyük farklılıklar gösterse de, % 43’ten % 68’e yükselmiştir. Türkiye’de 1971 yılında ortaöğretime kayıtlı 1,3 milyon öğrenci bulunuyorken, bu sayı 2008 yılında 6,7 milyona ulaşmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ortaöğretim kademesinde de net okullulaşma oranı zaman içerisinde artarak 2011-2012 eğitim-öğretim yılında % 67,37’ye; brüt okullulaşma oranı ise % 92,56’ya varmıştır. Ancak OECD ülkelerinde gençlerin eğitime katılım oranlarıyla kıyaslandığında, Türkiye halen gelişmiş ülkelerin gerisindedir. Örneğin, 2009 yılı verilerine göre, OECD ülkelerinde yaşayan 15-19 yaş aralığındaki öğrencilerin söz konusu yaş grubundaki gençler içindeki oranı % 82 iken, bu oran Türkiye için % 53 olarak gerçekleşmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2009 yılında yayımladığı 2009/52 sayılı genelge ile, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı için ortaöğretimde brüt okullulaşma oranını % 100 olarak hedeflemiştir. Bu hedefin gerçekleşmesi ilk olarak ilköğretimden ortaöğretime geçiş

yapan öğrenci sayısının artırılmasına bağlıdır. Kamuoyunda “4+4+4” olarak bilinen düzenlemeyle ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması,¹ ortaöğretime geçiş yapan öğrenci sayısının artacağını düşündürse de, bir eğitim kademesinin zorunlu kılınması o kademedeki eğitime katılımı mutlak kılmayabilir.

Bir eğitim kademesinin zorunlu kılınması, o kademedeki eğitime katılımı elbette olumlu etkiler. Ancak, Türkiye deneyiminden de bilindiği üzere, eğitimin zorunlu olması, eğitime katılımın tüm potansiyeliyle gerçekleşmesi için tek başına yeterli değildir. Dünya genelinde her beş çocuktan dördü ortaöğretimin ilk düzeyinin zorunlu olduğu ülkelerde yaşıyor olsa da, bu çocukların % 44’ü alt ortaöğretimde okullulaşmanın % 90’ı bulmadığı ülkelerdedir. Nitekim, Türkiye’de ilköğretim zorunlu olması okullulaşma oranını % 100’e yükseltmemiştir. Ayrıca bu kademedeki deneyimler, katılımın zorunlu kılınmasının devamsızlık sorununun çözümü olmadığını da göstermektedir. Bu nedenle ortaöğretime geçiş sürecinin derinlikli olarak incelenip veriye dayalı ve kanıt temelli politika müdahalelerinin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

e-Okul veritabanına göre 2009-2010 eğitim-öğretim yılı sonunda ilköğretim 8. sınıfı 1.189.156 öğrenci tamamlamış; ilköğretim okullarından mezun olan bu öğrencilerden 955.200’ü 2010-2011 eğitim-öğretim yılında ortaöğretime geçiş yapmıştır. Geçiş yapan öğrencilerin oranı % 80,3, geçiş yapmayanların oranıysa % 19,7’dir. Ancak, ortaöğretime geçiş olasılığı cinsiyet temelinde ayrılmaktadır. Bu rapora dayanak oluşturan araştırma, kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığının benzer sosyoekonomik yapıdan gelen erkek öğrencilere oranla daha düşük olduğunu göstermektedir. Ancak, cinsiyet ve geçiş arasındaki ilişki bölgelere göre çeşitlilik göstermektedir. Ege bölgesinde eğitim almak, kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığını yükseltirken, Doğu Marmara ve Orta Anadolu bölgelerinde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bu bölgelerde erkek öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığı İstanbul bölgesi ile kıyaslandığında daha yüksektir. Cinsiyet gibi ilköğretimden ortaöğretime geçişe etki eden bir diğer etmen kardeş sayısıdır. Kardeş sayısı arttıkça ilköğretim mezunlarının ortaöğretime geçme olasılıkları düşmektedir.

Araştırma bulguları sosyoekonomik yapının çeşitli boyutları ile geçişle ilişkili olduğuna işaret etmektedir: Anne ve/veya babası lise ya da yükseköğretim mezunu olan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları daha yüksektir. Ortaöğretime geçiş olasılığı ailenin gelir düzeyi ile artmakta; annenin istihdam ediliyor olması, kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıklarını artırmakta, erkek öğrencilerin ortaöğretime geçişlerini ise etkilememektedir. Diğer taraftan Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) sosyoekonomik dezavantajın geçiş üzerindeki olumsuz etkisini Güneydoğu, Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde azaltabilmektedir.

Ortaöğretime geçişte, en az öğrencinin sosyoekonomik kökeni kadar önemli olan bir diğer etken akademik altyapıdır. Akademik başarısı düşük olan ve/veya yüksek düzeyde devamsızlık yapan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları daha düşüktür. Ayrıca araştırma bulguları, sosyoekonomik altyapının geçiş önemli ölçüde geçmiş akademik birikim üzerindeki etkisi dolayısıyla belirlediğine işaret etmektedir.

Okul kaynaklarına ilişkin bulgular geçiş için öğretmen niteliğinin önemini ortaya çıkartmaktadır. Kadrolu öğretmenlerin aktif öğretmenler içindeki payının daha yüksek olduğu okullarda, ortaöğretime geçiş oranları daha yüksektir. Diğer taraftan

¹ “4+4+4” düzenlemesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ERG (2012a).

öğretmen niceliği ve geçiş arasındaki ilişki güçlü değildir ve sadece İstanbul'da öğretmen başına öğrenci sayısı arttıkça öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları hızlanarak düşmektedir. Eğitim sistemine ilişkin diğer önemli bir bulgu ilköğretimin Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nda (YİBO) tamamlayan öğrencilerin sosyoekonomik ve akademik altyapısı diğer akranlarıyla benzer olsa bile, ortaöğretime geçiş olasılığı daha düşük olduğudur.

İstanbul, Ankara ve Şanlıurfa'da gerçekleştirilen saha çalışmalarının bulguları e-okul verisi ile gerçekleştirilen ekonometrik incelemenin bulgularıyla önemli ölçüde uyumludur. Ancak, saha çalışması, nicel bulgulara ek olarak, rehberlik ve yönlendirmenin niteliğinin, yurtların ve taşınmalı eğitimin varlığının ve kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin sorunların ortaöğretime geçişte belirleyici olabildiğini göstermiştir.

Bu bulgular temelinde geliştirilen temel politika önerileri şöyledir:

Sosyoekonomik ve kültürel özellikler ortaöğretime geçişi önemli ölçüde etkilemektedir ve bu etkinin azlatılmasını destekleyecek politika tasarımlarına gereksinim vardır. ŞEY, Güneydoğu, Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde ilköğretimden ortaöğretime geçişi kolaylaştıran bir araçtır. ŞEY tutarlarını kır-kent ayırımına göre yeniden yapılandırmak, özellikle kentsel kesimde ilköğretimden ortaöğretime geçişe olumlu etki edebilir. Sosyoekonomik durumun geçiş üzerindeki etkisini azaltabilecek bir diğer etken yetişkin eğitimleridir. Halihazırda aileleri destekleyici yetişkin eğitimleri sunulmaktadır. Yetişkin okuryazarlığı kursları, sağlık okuryazarlığı eğitimleri, Hayat Boyu Öğrenme Merkezleri tarafından sunulan çeşitli hizmetler bu kapsamda önemlidir. Saha görüşmelerinde benzer programların yaygınlaştırılması durumunda ailelerin çocukların eğitimde üst kademeye geçişlerine ilişkin destekleyici tutum sergileyebilecekleri ifade edilmiştir. Bu bağlamda, ailelerin eğitime ilişkin değer ve tutumlarını olumlu yönde etkileyebilecek önlem ve programların özelliklerini anlamaya yönelik kapsamlı çalışmalara gereksinim vardır.

Geçmiş akademik birikim ortaöğretime geçişi en az sosyoekonomik özellikler kadar etkilemektedir ve geçmiş akademik birikim önemli ölçüde eğitimin niteliği ile ilişkilidir. Bu nedenle, çocuk odaklı kalite ölçütlerinin geliştirilmesi ve okulların bu ölçütler ışığında denetlenmesi ortaöğretime geçişi destekleyecek bir politika adımı olacaktır.

İlköğretimden ortaöğretime geçişin bireyin yaşamındaki kritik değişim noktalarından biri olduğu ve geçiş ile birlikte eğitim içeriği ve yöntemleri, öğretmenler, öğrenme ortamları vb. birçok alanda değişim meydana geldiği dikkate alınır, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin geçiş bağlamında en çok öncelik verilmesi gereken hizmet alanı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, okullarda sunulan rehberlik hizmetleri öğrenciyi ortaöğretime hazırlama yönünde yeniden yapılandırılmalı, kademeler arası geçişi kolaylaştıracak uyum programları hazırlanmalı ve hizmet kalitesini artırıcı (öğretmen niteliğini yükseltmek gibi) önlemler alınmalıdır.

Köy ve beldelerde bulunan ilk ve ortaöğretim okullarının sayısının, donanımının ve kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca, ortaöğretim kademesinde özellikle kırsaldan gelecek öğrencilere hizmet veren yurt sayısının yeterli olup olmadığının saptanması, ardından yurtların fiziksel donanımlarının öğrencilerin beklentilerine

yanıt verip vermediğinin incelenmesi gerekir. Ortaöğretime geçişin cinsiyet ve kırsal-kent ayrımında dağılımı düşünüldüğünde, kırsal bölgelerdeki yurt sayılarının artırılmasının özellikle kız çocukların ortaöğretime geçişine olumlu etki edeceği düşünülebilir. YİBO'ları iyileştirmeye yönelik çalışmalar MEB-UNICEF ortaklığında yaşama geçirilmiş ve YİBO'ların kalitesini ölçen bir etki analizi çalışması tasarlanmıştır. Bu çalışmaların ivedilikle tamamlanması ve odağında YİBO'ların ortaöğretime geçiş ile ilişkisini anlamak olan çalışmaların teşvik edilmesi kritik önemdedir.

Taşınmalı öğretim, MEB ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından, özellikle kız çocukların eğitime erişimine katkı sunduğu düşünülen bir sosyal yardım aracıdır. Saha araştırmasının bulguları, taşınmalı öğretim hizmetlerinin ailelerin ve öğrencilerin kaygılarını giderecek biçimde iyileştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının özellikle kız çocukların ortaöğretime geçişine olumlu etkisi olabileceğini göstermiştir.

İlköğretimde kaynaştırma eğitime yönelik iyileştirme çalışmaları, insan kaynağının niceliksel ve niteliksel açıdan geliştirilmesi, öğrencinin eğitim deneyimini olumlu yönde etkileyerek ortaöğretime geçişi teşvik edebilir. Ek olarak, ortaöğretimde sunulan kaynaştırma yoluyla eğitim hizmetlerinin bütüncül bir biçimde araştırılması ve değerlendirilmesine gereksinim vardır.

GİRİŞ

Bu politika raporu UNICEF Türkiye ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) arasında imzalanan Program İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülen ve Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Müdürlüğü (TEGM) işbirliğiyle gerçekleştirilen “İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Belirleyicileri” başlıklı çalışma kapsamında hazırlanmıştır ve raporun odağında ilköğretimden ortaöğretime geçiş bulunmaktadır.

Rapor, Türkiye’de ilköğretimin ardından ortaöğretime geçiş yapan öğrenciler ile devam etmeyen akranları arasındaki farklılıkları belirlemeye ve ortaöğretime geçişin önündeki yapısal engelleri saptamaya yönelik iki araştırmanın bulgularını dayanak almaktadır. Bu araştırmaların ilki, ilköğretimi tamamlamış öğrencilerin ortaöğretime geçişinde etkili olan etmenleri ortaya çıkarmak amacıyla, e-okul veritabanında bulunan öğrencilerin okul, aile ve bölge düzeylerinde toplanmış çeşitli bilgilerinin ekonometrik analizini içerir. Bu araştırma, ortaöğretime geçişi, ilköğretimin son yılında gerçekleşen; bireysel ya da ailenin de parçası olduğu; 8. sınıftan 9. sınıfa geçme kararı olarak ele alarak bu kararın altında bir fayda-maliyet hesaplaması olduğunu varsaymaktadır. Öte yandan, ortaöğretime geçiş kararı yalnızca fayda-maliyet hesaplamasına dayalı bir karar olmayabilir. Çocuğun eğitim sistemiyle tanıştığı ilk günden itibaren edindiği deneyimler, eğitim kurumları ve eğitim paydaşları ile kurduğu ilişki ve bir sonraki eğitim kademesine ilişkin oluşan algıların ve beklentilerin de geçiş kararını/davranışını etkileyebileceği ortadadır. Benzer biçimde, eğitim sisteminin fiziksel kapasitesi ve eğitim hizmetlerinin niteliği de bu davranışa etki edebilir. Bu nedenle, ilköğretimden ortaöğretime geçiş olgusunu daha geniş bir bağlamda ele almak için, çeşitli paydaşlarla Ankara, İstanbul ve Şanlıurfa’da bir dizi görüşme yapılmıştır.

Politika raporunda ilk olarak kısaca eğitimin ve özellikle ortaöğretimin getirilerine değinilecek; dünyada ve Türkiye’de ortaöğretime katılım irdelenecektir. Sonrasında, yukarıda bahsedilen nicel ve nitel araştırmaların bulguları sunulacak ve bu bulgular temelinde Türkiye’de ortaöğretime geçişin önündeki engeller tartışılacaktır. Son olarak, araştırma bulguları ışığında, ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranını artırmaya yönelik politika önerilerine yer verilecektir.

Bu politika raporu ve dayanaklarını oluşturan araştırmalar Mart 2012’de tamamlanmış ve 4 Nisan 2012’de politika raporu Ankara’da ilgili paydaşlara sunulmuştur. Diğer taraftan, 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 11 Nisan 2012’de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir ve bu politika raporunun konusu olan ortaöğretime geçiş, ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasıyla yasal olarak zorunlu hale gelmiştir. Ancak, bu yasal değişikliğe karşın politika raporu ve dayandığı araştırmalar geçerlilik ve yerliliklerini korumaktadır. 2011-12 eğitim-öğretim yılında 8. sınıfı tamamlayan yaklaşık olarak 123 bin öğrencinin ortaöğretimin zorunlu olduğu 2012-13 eğitim-öğretim yılında hiçbir örgün eğitim-öğretim kurumuna kaydolmadığı tahmin edilmektedir.²

² MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2012-13’e göre 2011-12 eğitim-öğretim yılında 8. sınıftan mezun olan öğrenci sayısı 1 milyon 252 bin 147’dir. 2012-13 eğitim-öğretim yılında örgün ortaöğretim kurumlarına kayıt yaptıran öğrenci sayısı ise 1 milyon 128 bin 557’dir.

EĞİTİMİN GETİRİLERİ VE ORTAÖĞRETİM

Bireylerin eğitim sisteminde geçirdikleri sürenin önemi ve eğitimin olası bireysel ve toplumsal getirileri, bir başka deyişle eğitim almanın sonuçları, uzun yıllardır başta ekonomi bilimi olmak üzere çeşitli disiplinlerce tartışılmıştır. Eğitimin bireyin istihdamına, ülkelerin büyüme ve kalkınmasına yönelik etkilerine vurgu yapan çalışmaların yanı sıra eğitimin sağlık, demokratik katılım ve çevrenin korunması gibi alanlara etkisi güncel çalışmalarda sıklıkla yer bulmaktadır.³ Eğitimin getirileri, doğrudan (bireysel) veya dolaylı (toplumsal) ve parasal/ekonomik veya parasal olmayan sonuçlar olarak ele alınmaktadır. Örneğin, bireyin ekonomik verimliliği eğitimin bireysel ve parasal/ekonomik getirisi olarak ele alınırken, bireyin sağlık durumundaki iyileşme eğitimin bireysel ama parasal olmayan getirisi olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan eğitimin toplumsal ve ekonomik getirisi ekonomik üretimi; eğitimin toplumsal ve parasal olmayan getirisi ise eğitimin toplumla ilgili suç oranı ve göç olgusu gibi farklı alanlara olan etkisini ilgilendirir.

Eğitimin bireyin gelir düzeyine ve toplumun üretkenliğine etkisi, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, eğitim düzeyine ve cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Çeşitli ülkelerde eğitimin getirisi üzerine yapılmış araştırmaların derlendiği bir çalışmaya göre eğitimin farklı kademeleri için hesaplanan getirilerin bölgesel dağılımı şöyledir:

TABLO 1: EĞİTİM YATIRIMININ EĞİTİM KADEMESİNE GÖRE GETİRİSİ, BÖLGESEL ORTALAMALAR (%)

	Toplumsal			Bireysel		
	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim
Asya (OECD üyesi olmayan ülkeler)	16,2	11,1	11	20	15,8	18,2
Avrupa/Orta Doğu/Kuzey Afrika (OECD üyesi olmayan ülkeler)	15,6	9,7	9,9	13,8	13,6	18,8
Latin Amerika ve Karayipler	17,4	12,9	12,3	26,6	17	19,5
OECD Ülkeleri	8,5	9,4	8,5	13,4	11,3	11,6
Sahraaltı Afrika	25,4	18,4	11,3	37,6	24,6	27,8
Dünya	18,9	13,1	10,8	26,6	17	19

Kaynak: Psacharopoulos ve Patrinos, 2004, s. 114.

Aynı çalışmaya göre, ülkelerin gelir düzeylerine göre bakıldığında, ilköğretimin getirisinin düşük, orta ve yüksek gelir gruplarındaki ülkelerde benzer düzeydedir; ortaöğretimin ve yükseköğretimin getirisi ise düşük gelir grubundaki ülkelerde önemli ölçüde daha yüksektir. Son olarak, cinsiyete göre değerlendirildiğinde, ilköğretimin getirisi kadınlar için % 12,8, erkekler için % 20,1; ortaöğretimin getirisi kadınlar için % 18,4, erkekler için % 13,9; yükseköğretim getirisiyse kadınlar için % 10,8, erkekler içinse % 11,0 olarak belirtilmektedir.

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN GETİRİSİ

"Tansel'in 2005 tarihli çalışması eğitimin bireysel getirisinin % 16'lara kadar çıkabileceğini gösterirken, 2006 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerinden yararlanarak yapılan başka bir çalışma ise eğitimin bireysel getirisini yaklaşık olarak % 5 olarak tahmin etmiştir. [Bakış ve ark., 2009] Eğitimin bireysel getirisi konusunda yapılmış en güncel çalışmaya göre, bir yıl daha uzun süre eğitim almak bireysel kazancı 2004'te % 11,7 oranında, 2008'de % 11,8 oranında artırmaktadır. [Tansel ve Daoud, 2011]

(...) Hem eğitimin ortalama getirisi hem de kademelerin ve okul türlerinin getirisi cinsiyet kırılımında farklılaşmaktadır. Tansel ve Daoud'un 2011 tarihli çalışmasında erkek ve kadın arasındaki fark ifade edilmiştir. Buna göre, lise eğitiminin erkekler için getirisinin kadınlar için olan getiriye oranı 2004 yılında 0,79 ve 2008 yılında 0,82'dir. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere eğitimin getirisi kadınlar bakımından daha yüksektir; örneğin 2008'de eğitimin getirisi katsayısı kadınlar için % 14,4 ve erkekler için % 10,3'tür. Tansel'in 2010 tarihli çalışmasında da kadınlar için eğitimin getirisinin erkeklere oranla 2-5 yüzde puan kadar daha fazla olduğu sonucu dile getirilmiştir. [Aynı çalışmada] Kadınlar açısından eğitimin getirisinin 1994'te % 18'den, 2002'de % 13'e ve 2005'te % 12'ye gerilediği tahmin ediliyor; erkekler için ise eğitimin getirisi 1994'te % 13 ve 2005'te % 10 olarak hesaplanıyor. Bir kadının ilköğretim eğitimi almış olması kazancında belirleyici olmazken, ilerleyen kademelerde alınan eğitimin anlamlı etkisi bulunuyor. [Tansel, 1994.] [Aynı kaynağa göre] Kadınlar için en yüksek getiri ortaokul (% 18) için bulunurken, kazancı, üniversite % 12 ve lise % 7 oranında yükseltiyor. Mesleki ve teknik lise için bu oranlar % 1-2 arasında bulunuyor. Üniversite mezuniyeti ayrıca kadınların maaşlı iş olasılığını % 50 artırıyor."

Kaynak: ERG, 2012b, s. 149-150.

Türkiye'de eğitimin bireysel ve toplumsal düzeylerde yarattığı sonuçlar üzerine çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte, bireylerin, özellikle kadınların, eğitim sistemi içerisinde daha fazla süre geçirmelerini sağlamanın, bireysel ve toplumsal refahı artırmak açısından önemli olduğu ortadadır.

DÜNYADA ORTAÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ

Son yıllarda dünya genelinde ortaöğretim kademesinde net okullulaşma oranlarında keskin bir artış yaşanmıştır. 1970'lerden itibaren ortaöğretim çağı nüfusu yıllık ortalama % 1,4 oranında büyürken, ortaöğretimde okullulaşma oranı yıllık ortalama % 2,6 oranında artmıştır. 1979 ile 2009 yılları arasında ortaöğretimde brüt okullulaşma oranı, her ne kadar bölgeler ve ülkeler arası büyük farklılıklar görülse de, % 43'ten % 68'e yükselmiştir.⁴ Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında 1971 ile 2008 yılları arasında ortaöğretimde okullulaşan öğrenci nüfusunda pozitif büyüme yaşayan tek ülke Türkiye'dir. Türkiye'de 1971 yılında ortaöğretime kayıtlı 1,3 milyon öğrenci bulunuyorken, bu sayı 2008 yılında 6,7 milyona ulaşmıştır.⁵ Ortaöğretime erişimde görülen bu belirgin artış ilköğretimde yaşanan olumlu gelişmelerle ilişkilendirilebilir.

⁴ Burada ortaöğretimin ilk ve ikinci kademeleri aynı kategoride değerlendirilmektedir. Bunun nedeni 1990 yılı öncesine ait verilerin ortaöğretimde kademe ayırımına gitmemiş olmasıdır.

⁵ UNESCO Institute for Statistics, 2011.

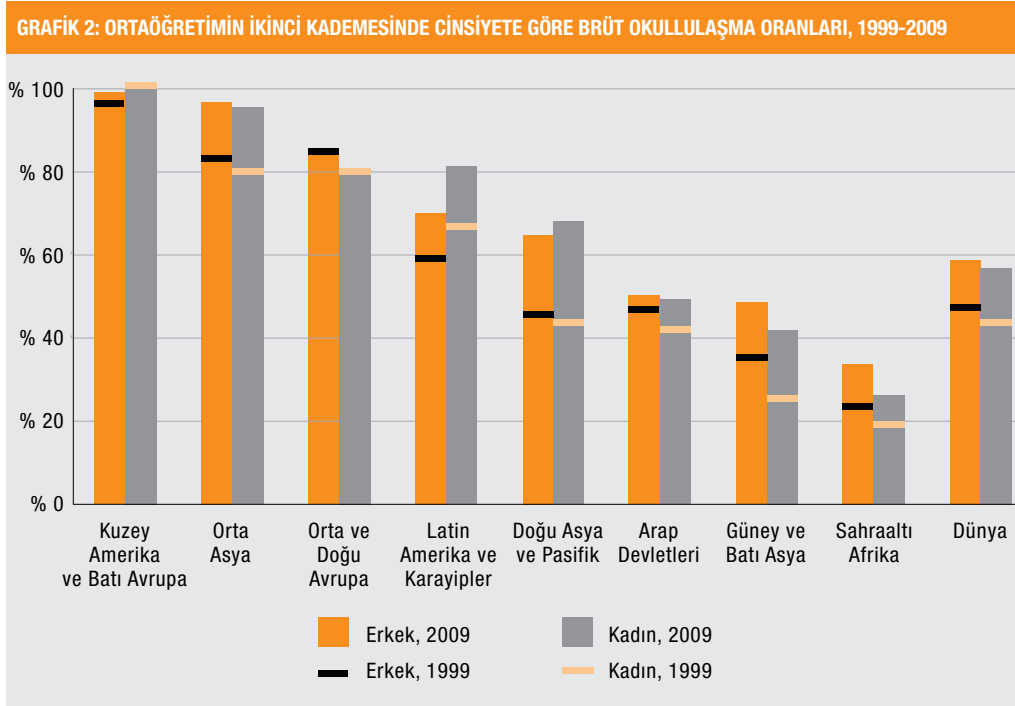
Bazı ülkelerde net okullu olma oranları açısından doyuma ulaşılmış olması ya da bireylerin ilköğretim kademesine ilişkin eğitim beklentilerinin karşılanmış olması, ortaöğretimi politika odağı yapmış ve bu durum sonucunda ortaöğretimin ilk düzeyi zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Günümüzde beş bölgede (Orta ve Doğu Avrupa, Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler ile Kuzey Amerika ve Batı Avrupa) çağ nüfusunun % 80'i ya da fazlası ortaöğretimin ilk düzeyinin zorunlu olduğu ülkelerde yaşamaktadır.

Bir eğitim kademesinin zorunlu kılınması, o kademedeki eğitime katılımı elbette olumlu etkiler. Ancak, Türkiye deneyiminden de bilindiği üzere, eğitimin zorunlu olması, eğitime katılımın tüm potansiyeliyle gerçekleşmesi için tek başına yeterli değildir. Dünya genelinde her beş çocuktan dördü ortaöğretimin ilk düzeyinin zorunlu olduğu ülkelerde yaşıyor olsa da, bu çocukların % 44'ü alt ortaöğretimde okullu olmasının % 90'ı bulmadığı ülkelerdedir.⁶

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, 2011, s.22.

Ortaöğretiminin üst kademesi ise daha az sayıda ülkede zorunlu eğitim kapsamındadır. 1999 yılında % 45 olan ortaöğretimde ikinci kademedeki okullu olma oranı 2009 yılında % 56'ya yükselmiştir. 2009 yılı verilerine göre % 27 ile en düşük brüt okullu olma oranı Sahraaltı Afrika'da görülmüştür.

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, 2011, s. 27.

Ortaöğretim kademesinde okullulaşma oranını artırmak, bireylerin ilköğretimden ortaöğretime geçmesini teşvik etmekle sağlanabilir. İlköğretimden ortaöğretim ilk kademesine geçiş Orta ve Doğu Avrupa, Orta Asya, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki ülkelerin çoğunda % 95'in üstündedir. Arap ülkeleriyle, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde de benzer biçimde geçiş oranının yüksek olduğu görülür. Ülkeler arası ayrışma Doğu Asya ve Güney ve Batı Asya bölgelerinde belirginleşmektedir, Sahraaltı Afrika bölgesindeyse şiddetlenmektedir. Örneğin Seyşeller'de geçiş oranı % 98 iken, Tanzanya Cumhuriyeti'nde bu oran % 36'dır.⁷

Etkin geçiş oranının düşük oluşu kabaca iki temel etmenle ilişkilendirilmektedir; ilköğretim kademesinin son yılında gerçekleşen okul terkleri ve ortaöğretime yeterli erişim olanaklarının sunulmaması. Bu etmenlerin ortaöğretim maliyeti ve emek piyasası ile de ilişkili olduğu göz ardı edilmemelidir.⁸

İLKÖĞRETİMDEN ORTAÖĞRETİME GEÇİŞE İLİŞKİN ULUSLARARASI ALANYAZIN

İlköğretimden ortaöğretime geçiş bireyin yaşamındaki dönüm noktalarından biridir. Bunun başlıca nedeni, geçişle birlikte bireyin sosyal ilişkilerin farklı kurgulandığı bir yapı içerisine girmesi; eğitim müfredatının farklılaşması ve ortaöğretim kurumunun farklı bir yerleşim yerinde olmasından kaynaklanan değişimlerdir.⁹ Geçiş sonucu bireyin alışkın olduğu sosyal ortamdan ve arkadaşlarından ayrılmak durumunda kalması olasılığı ve bu durumun bireyin ergenlik dönemi ile çakışması ilköğretimden ortaöğretime geçişi birçok etmenin etkileşimi sonucu alınan bir karar yapar.

⁷ A.g.e.

⁸ A.g.e.

⁹ Gimeno Sacristan (1997), Levinson (2001), Howard ve Johnson (2004), Zeedyk ve ark. (2003) ile Pratt ve George (2005) kaynaklarından aktaran Ames ve Rojas, 2010.

İlköğretimden ortaöğretime geçişi ele alan uluslararası çalışmalar çoğunlukla geçişin bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğine odaklanır. Bir eğitim kademesinden bir diğer eğitim kademesine geçişte bireyin ne tür zorluklarla karşılaştığı ve yaşamında nelerin değiştiği; bireylerin yeni çevrelerine uyum sağlamada ne çeşit mekanizmalar tarafından desteklendiği ya da desteklenmesi gerektiği; ortaöğretime geçişin çocuğun iyi olma hali ile ilişkisi; sosyoekonomik statü, etnik köken ve cinsiyet etmenlerinin geçiş deneyimini nasıl etkilediği gibi sorular, bu alandaki araştırma sorularının başında gelir. Örneğin, Peru'da ilköğretimden ortaöğretime geçiş konulu bir çalışma, öğrencilerin geçiş olgusunu nasıl deneyimlediğini anlamak amacıyla 11-13 yaş aralığındaki 25 gençle çoklu araştırma yöntemleri kullanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin tümünün ilköğretimden ortaöğretime geçişi değişim ile ilişkilendirdiği gözlemlenmiştir. Araştırma ilköğretimden ortaöğretime geçişi kolaylaştıracak bir kurumsal desteğin önemini vurgulamakta; bu destek sonucu ortaöğretime geçişi daha kolay ve daha nitelikli deneyimleyen öğrencilerin okula daha kolay uyum sağlayacağını ve ortaöğretimi tamamlama olasılıklarının artacağını belirtmektedir.¹⁰

İngiltere'de 500 öğrenci ve aileleriyle çoklu araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan ve ilköğretimden ortaöğretime geçişi başarılı kılan koşullara odaklanan diğer bir çalışma, başarılı geçişin beş temel özelliğini sunmaktadır. Bu özellikler, öğrencinin (1) yeni arkadaşlıklar kurması ve özgüveninin ve özdeğerliliğinin artması; (2) yeni okul çevresine rahatça uyum sağlaması ve ailelerin geçişe ilişkin bir endişe taşıyamaması; (3) okulda sunulan eğitime duyduğu ilginin artması; (4) yeni kuruma ve alışkanlıklara uyum sağlaması; (5) ilköğretim ve ortaöğretim müfredatları arasında bir süreklilik deneyimlemesi olarak sıralanmaktadır. Araştırma, öğrencinin ortaöğretime geçişi, sıralanan özellikler çerçevesinde deneyimlemesinin ancak ilköğretimden ortaöğretime geçişe yönelik stratejilerin okul ve yerel yönetimler düzeylerinde planlanmasıyla gerçekleşebileceğine dikkat çekmektedir.¹¹

Uluslararası alanyazında ilköğretimden ortaöğretime geçişe yönelik çalışmalar genellikle ortaöğretime katılımın yüksek olduğu ülkelerde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar nitelikli geçiş olgusu üzerine yoğunlaşmış; ortaöğretime kolay uyum sağlamanın öğrencinin ortaöğretim performansını ve ortaöğretimi tamamlama olasılığını artıracığına ve eğitim algısını olumlu yönde biçimlendireceğine vurgu yapmıştır. Öte yandan, ortaöğretime geçişi, geçiş davranışı gösteren ve göstermeyen öğrenci özellikleri bağlamında ele alan çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu politika raporuna zemin hazırlayan araştırmalar önemli bir potansiyele sahiptir.

Politika yapıcılar tarafından geçişi kolaylaştırmaya yönelik geliştirilen kurumsal stratejilerin (ilköğretim ve ortaöğretim müfredatlarının birbirinden kopuk olmaması; geçiş yapmış öğrencilere yönelik nitelikli rehberlik hizmetlerinin sunulması vb.) geçişin niteliğini etkileyeceği araştırmaların kilit bulgularındadır.

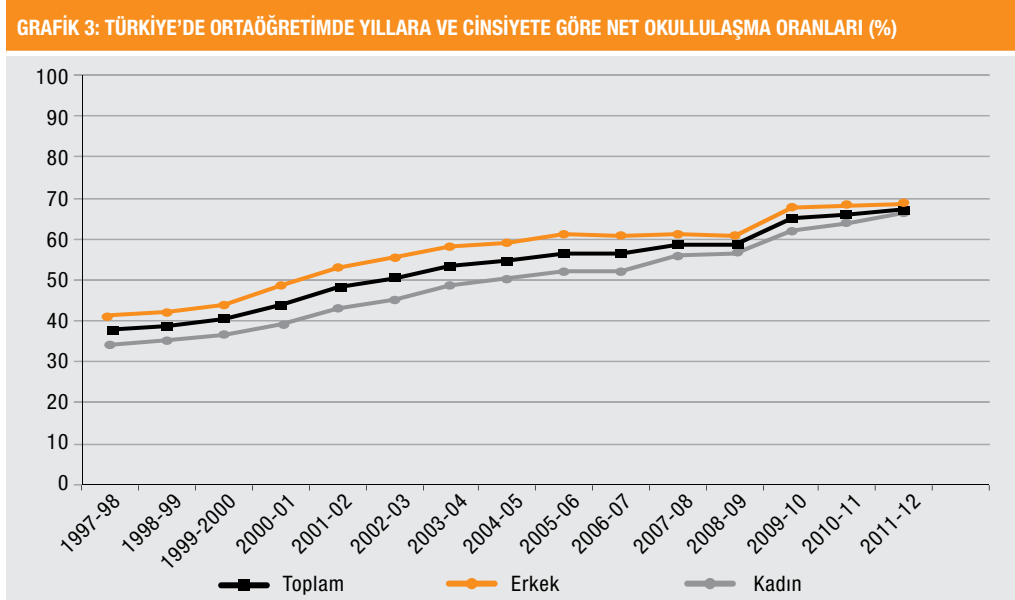
¹⁰ Ames ve Rojas, 2010.

¹¹ Evangelou ve ark., 2008.

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ

Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, Türkiye'de ilköğretim kademesinde net okullu olma oranı özellikle 1997 yılında zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla artmış ve 2010-2011 eğitim-öğretim yılında % 98,4'e ulaşmıştır. İlköğretim kademesinde yaşanan bu gelişmeye paralel olarak ortaöğretim kademesinde de net okullu olma oranı zaman içerisinde artarak 2011-2012 eğitim-öğretim yılında % 67,37'ye; brüt okullu olma oranı ise % 92,56'ya ulaşmıştır.

OECD ülkelerinde gençlerin eğitime katılım oranlarıyla kıyaslandığında, Türkiye halen gelişmiş ülkelerin gerisindedir. Örneğin, 2009 yılı verilerine göre, OECD ülkelerinde yaşayan 15-19 yaş aralığındaki öğrencilerin söz konusu yaş grubundaki gençler içindeki oranı % 82 iken, bu oran Türkiye için % 53 olarak gerçekleşmiştir.¹² Bir başka deyişle, OECD genelinde 2009 yılında on gençten sekizi bir eğitim kurumuna kayıtlıken, bu oran Türkiye'de yaklaşık beştir.

Kaynak: MEB, t.y.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2009 yılında yayımladığı 2009/52 sayılı genelge ile, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı için ortaöğretimde brüt okullu olma oranını % 100 olarak hedeflemiştir. Bu hedefin gerçekleşmesi ilk olarak ilköğretimden ortaöğretime geçiş yapan öğrenci sayısının artırılmasına bağlıdır. Kamuoyunda "4+4+4" olarak bilinen düzenlemeyle ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması,¹³ ortaöğretime geçiş yapan öğrenci sayısının artacağını düşündürse de, bir eğitim kademesinin zorunlu kılınması o kademe eğitime katılımı mutlak kılmaz.¹⁴ Nitekim, Türkiye'de ilköğretimin zorunlu olması okullu olma oranını % 100'e yükseltmemiştir. Ayrıca bu kademedeki deneyimler, katılımın zorunlu kılınmasının devamsızlık sorununun çözümü olmadığını da göstermektedir.¹⁵

Ortaöğretime geçişin önündeki engellerin ve dahası öğrenciyi eğitimin dışına iten bireysel ve/veya kurumsal etmenlerin saptanması hem ortaöğretime geçişte zorluk yaşayan bireylerin kimler olabileceğine ilişkin ipuçları verecektir hem de ortaöğretime katılımı teşvik edecek politikaların geliştirilmesine hazırlayacaktır. Bir sonraki bölüm, ortaöğretime geçişi bu açılardan irdeleyen araştırmaların bulgularını sunmaktadır.

¹² OECD, 2011.

¹³ "4+4+4" düzenlemesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ERG (2012a).

¹⁴ 2011-2012 eğitim-öğretim yılında % 67,37 düzeyinde olan ortaöğretimde net okullu olma oranı, ortaöğretimin zorunlu olduğu 2012-2013 eğitim-öğretim yılında % 70,06 olarak kaydedilmiştir. Aynı dönemde, ortaöğretimde brüt okullu olma oranı % 92,56'dan % 96,77'ye yükselmiştir. Ek olarak, iller ve bölgeler arası eşitsizliklerin ortaöğretimde okullu olma bakımından kayda değer bir sorun olduğu unutulmamalıdır.

¹⁵ ERG, 2015.

POLİTİKA RAPORUNA ZEMİN OLUŞTURAN ARAŞTIRMALARIN BULGULARI

İLKÖĞRETİMDEN ORTAÖĞRETİME GEÇİŞİN ANALİZİ

Ocak 2007'de MEB tarafından kullanıma açılan e-okul bilgi sistemi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile (ADNKS) eşgüdümlü, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde eğitim gören tüm öğrencilerin akademik ve sosyoekonomik durumlarına ilişkin veri toplayan bir sistemdir. İlköğretimi tamamlamış öğrencilerin ortaöğretime geçişini belirleyen etmenleri incelemek amacıyla, Duygu Güner ve Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal tarafından hazırlanan ve bu politika raporuna zemin hazırlayan *İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi Araştırma Raporu*, e-okul veritabanında bulunan öğrencilere ilişkin okul, aile ve bölge düzeylerinde toplanmış çeşitli verileri kullanmaktadır.

Araştırmada, e-okul veritabanından 2009-2010 eğitim-öğretim yılında 8. sınıfı tamamlamış tüm öğrencilerden oluşan bir örneklem alınmış; bu öğrencilerin sosyoekonomik ve akademik durumlarını yansıtan veriler ile öğrencilerin 2010-2011 eğitim-öğretim döneminde ortaöğretime kayıtlılık durumları incelenmiştir.¹⁶ Arka plan raporunun iki temel ayağı vardır: (1) İlk olarak, örneklemde yer alan ve 2009-2010 eğitim-öğretim yılı sonunda ilköğretimi tamamlamış olan tüm öğrencilerin betimleyici istatistiklerini sunan rapor, (2) akabinde ekonometrik analizler aracılığıyla ortaöğretime geçişi etkilediği düşünülen her bir etmenin etkisini diğer etmenlerin etkisinden bağımsız olarak ölçmektedir. Veritabanındaki eksiklikler (her tür verinin her öğrenci için mevcut olmaması gibi) betimleyici analizi etkilemezken, ekonometrik analizler için incelenen duruma ait verilerin her bir öğrenci için eksiksiz olması gerekir. Bu nedenle, ekonometrik analizde kullanılan örneklemin kapsamı 2009-2010 eğitim-öğretim yılında 8. sınıfı tamamlamış ve ortaöğretime geçmeye hak kazanmış olan 1.189.156 öğrenci yerine 674.177 öğrencidir.

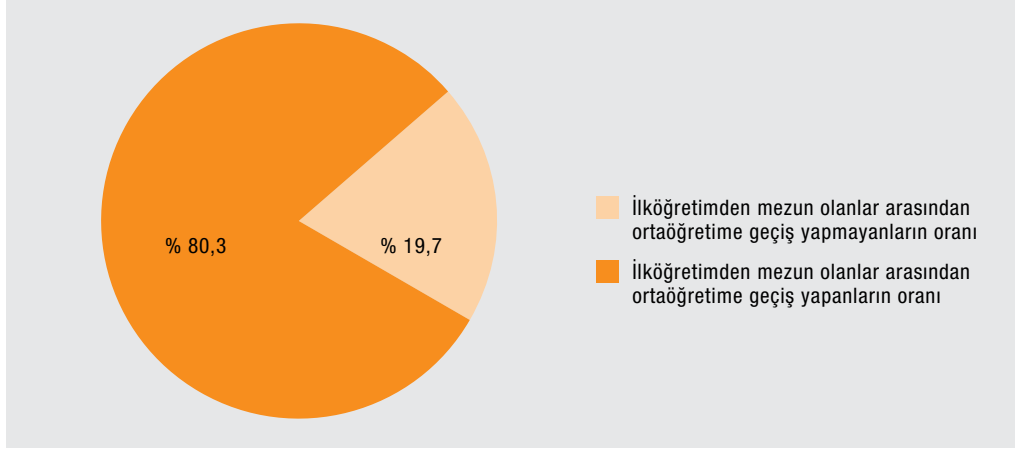
ARKA PLAN ARAŞTIRMASININ BAŞLICA BULGULARI

e-Okul veritabanına göre 2009-2010 eğitim-öğretim yılı sonunda ilköğretim 8. sınıfı 1.189.156 öğrenci tamamlamış; ilköğretim okullarından mezun olan bu öğrencilerden 955.200'ü 2010-2011 eğitim-öğretim yılında ortaöğretime geçiş yapmıştır.

Geçiş yapan öğrencilerin oranı % 80,3, geçiş yapmayanların oranıysa % 19,7'dir.

¹⁶ e-Okul veritabanının oluşturulmasında çeşitli paydaşlar rol almaktadır. Kardeş sayısı, anne-babanın yaşı, eğitimi ve istihdam durumu gibi öğrencinin sosyoekonomik durumunu analiz etmede kullanılacak bilgileri veliler temin etmektedir. Öğrencinin akademik durumuyla ilişkili devamsızlık ve yıl sonu başarı notu gibi verileri ise öğretmenler; okula ilişkin şube sayısı, okulun bulunduğu yerleşim yeri gibi verileri ise okul idarecileri e-okul veritabanına sunmaktadır.

GRAFİK 4: İLKÖĞRETİM MEZUNLARI İÇİNDE ORTAÖĞRETİME GEÇENLERİN ORANI, 2009-2010

Kaynak: Güner ve Uysal, 2014.

Araştırma, ilköğretimden ortaöğretime geçişi incelerken, geçişe etkisi olabilecek değişkenleri beş grupta ele almaktadır. Bu değişkenler ve farklı değişkenlere göre öne çıkan bulgular şöyledir.¹⁷

HANEHALKI ÖZELLİKLERİ VE SOSYOEKONOMİK KOŞULLAR İLE İLGİLİ DEĞİŞKENLER VE BULGULAR

Yaş; cinsiyet; kardeş sayısı; annenin yaşı; babanın yaşı; annenin eğitimi; babanın eğitimi; annenin istihdam durumu; babanın istihdam durumu; ailenin geliri; şartlı eğitim yardımı alıp almadığı bu kapsamda incelenen değişkenlerdir.

İlköğretimden mezun olan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde öğrencilerin % 47,1'inin kız, % 52,9'unun erkek olduğu görülür. Regresyon analizi de ortaöğretime geçişin cinsiyete göre farklılaştığını ortaya çıkarmıştır.

Kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığı benzer sosyoekonomik yapıdan gelen erkek öğrencilere oranla daha düşüktür.¹⁸

Cinsiyet gibi ilköğretimden ortaöğretime geçişe etki eden bir diğer etmen kardeş sayısıdır. Kardeş sayısı arttıkça ilköğretim mezunlarının ortaöğretime geçme olasılıkları düşmektedir.

Öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları anne ve babalarının yaşlarıyla artmaktadır. Anne-babanın eğitim ve istihdam durumları öğrencinin sosyoekonomik durumunun önemli belirleyicilerindedir.

Annesi ve/veya babası ilköğretimden mezun olmayan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları, ebeveynleri ilköğretim mezunu olan öğrencilere kıyasla daha düşüktür.

Diğer taraftan anne ve/veya babası lise ya da yükseköğretim mezunu olan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları daha yüksektir. Ortaöğretime geçiş olasılığı ailenin gelir

¹⁷ Bu bölümde yer alan tüm bulgular Güner ve Uysal (2014) kaynağından aktarılmaktadır.

¹⁸ 2010-11 eğitim-öğretim yılında 8. sınıftan 643 bin 872 erkek ve 582 bin 601 kız öğrenci mezun olmuştur. 2011-12 eğitim-öğretim yılında örgün ortaöğretim kurumlarına 551 bin 294 erkek ve 487 bin 671 kız öğrenci yeni kayıt olarak kaydedilmiştir. Bu istatistikler çerçevesinde hesaplanacak tahmini geçiş oranları erkekler için % 86 ve kızlar için % 84'tür.

düzeyi ile artmakta; annenin istihdam ediliyor olması, kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıklarını artırmakta, erkek öğrencilerin ortaöğretime geçişlerini ise etkilememektedir. Babanın istihdam ediliyor olması tüm örnekleme istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmasa da, bu durum İstanbul'daki öğrenciler için geçiş olasılığını artırmaktadır.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ALTYAPISI İLE İLGİLİ DEĞİŞKENLER VE BULGULAR

Ağırlıklı not ortalaması (şube bazında normalleştirilmiş); Matematik dersi notu, Fen ve Teknoloji dersi notu, Türkçe dersi notu; Seviye Belirleme Sınavı'na (SBS) giriş; devamsızlık yapılan gün sayısı bu kapsamda incelenen değişkenlerdir.

Ortaöğretime geçişte en az öğrencinin sosyoekonomik kökeni kadar önemli olan bir diğer etken akademik altyapıdır.

Akademik başarısı düşük olan ve/veya yüksek düzeyde devamsızlık yapan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları düşüktür.

Bir diğer deyişle, ağırlıklı not ortalaması ile Fen ve Teknoloji, Türkçe ve Matematik derslerinin not ortalaması yüksek olan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları daha yüksektir.¹⁹ Benzer biçimde, daha az devamsızlık yapan öğrencinin geçiş olasılığı daha yüksektir. Ortaöğretime geçişte etki edebilecek farklı değişkenler arasından bu değişkenlerin özellikle vurgulanıyor olmasının nedeni, bu değişkenlerin ölçümlerinin görece olarak daha sağlıklı olması ve değişkenlerin tüm öğrenciler için nesnel olarak gözlemlenebilmesidir. Akademik altyapıya ilişkin önemli sayılabilecek bir diğer bulgu da SBS'ye giren öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıklarının arttığı yönündedir.

Analizde, öğrencinin sosyoekonomik koşullarına ilişkin değişkenlere akademik altyapı değişkenleri eklendiğinde, ebeveynlerin istihdam durumunun geçiş etkisinin istatistiksel olarak anlamını yitirdiği gözlemlenmektedir.

Bu, ortaöğretime geçişte öğrencinin akademik altyapısının ebeveyn istihdamından daha önemli olduğuna işaret etmekte, akademik altyapıyı ortaöğretime geçişin önemli bir belirleyicisi olarak sunmaktadır.

OKUL VE ŞUBE İLE İLGİLİ DEĞİŞKENLER VE BULGULAR

Okulun özel okul ya da azınlık okulu olup olmadığı; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı; kadrolu öğretmenlerin aktif öğretmenlere oranı; okulun mekansal olanakları (fen laboratuvarı ve çok amaçlı salon); şube başına düşen öğrenci sayısı; şubede SBS'ye giren öğrencilerin payı ve şubedeki kız öğrencilerin payı bu çerçevede incelenen değişkenlerdir.

Arka plan raporunda, yukarıda ele alınan etkenlere kıyasla okul ve şube ile ilgili koşullarda politika yapımcılar tarafından daha kolay iyileştirme yapılabileceği vurgulanmaktadır. Rapora göre özel okullarda ve azınlık ilköğretim okullarında

¹⁹ Akademik altyapıya ilişkin öğrenciler arasında karşılaştırma yapabilmek için şube bazında normalleştirmeye gidilmiştir. Diğer bir deyişle, her bir öğrencinin notu ile aynı şubede bulunan tüm öğrencilerin not ortalaması arasındaki fark, aynı şubedeki öğrencilerin notlarının standart sapmasına bölünmüştür.

kayıtlı olan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları diğer öğrencilere göre daha yüksektir. Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO) içinse tam tersi bir tablo mevcuttur. Sosyoekonomik ve akademik altyapısı diğer akranlarıyla benzer olsa bile, ilköğretimini YİBO'da tamamlayan öğrencinin ortaöğretime geçiş olasılığı daha düşüktür.²⁰

Okul ve şube ile ilgili değişkenlere yönelik diğer bulgular, kadrolu öğretmenlerin aktif öğretmenler içindeki payının daha yüksek olduğu okullarda ortaöğretime geçiş oranlarının daha yüksek olduğu; bir okulda fen laboratuvarının olmasının ortaöğretime geçişi olumlu etkilemekle beraber, çok amaçlı salon olmasının ortaöğretime geçişte anlamlı bir etkisinin olmadığı; şubedeki kız öğrenci sayısının ve de SBS'ye giren öğrenci sayısının artmasının o şubedeki öğrencilerin ortaöğretime geçme olasılıklarını artırdığı yönündedir.

BÖLGE VE YER DEĞİŞKENLERİ VE BULGULAR

Raporda son olarak, İstanbul'u referans kategori olarak belirleyip oluşturulan bölge bazındaki örneklemelerin regresyon analizine yer verilmektedir. Harita 1 bölgelere göre yapılan analizin sonuçlarını özetlemektedir. Analizin temel bulguları şöyledir:

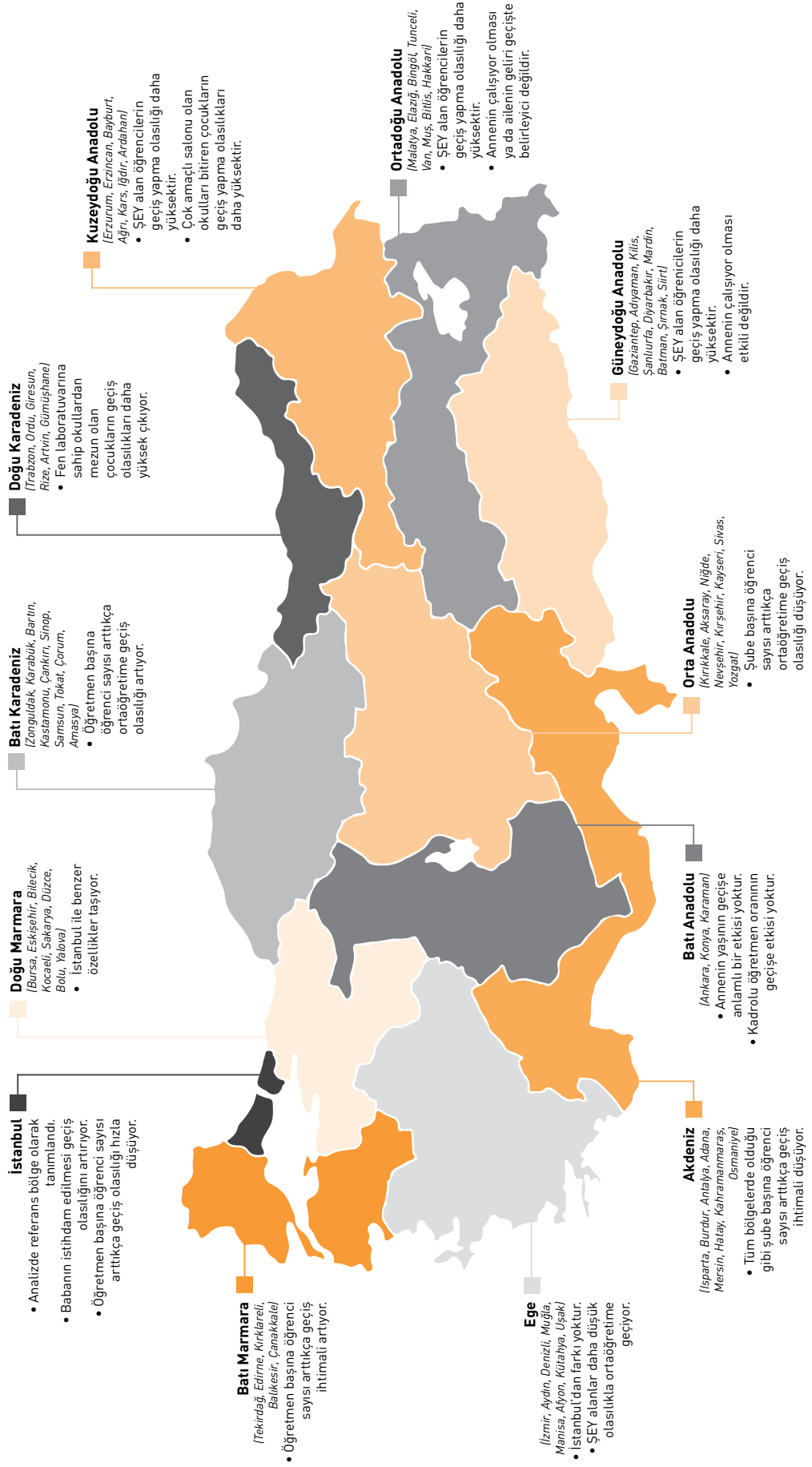
- Ege, Doğu Marmara ve Orta Anadolu bölgelerinde ortaöğretime geçiş cinsiyete göre farklılıklar göstermektedir.
- Ege bölgesinde eğitim almak, kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığını yükseltirken, erkek öğrencilerin ortaöğretime geçişini etkilememektedir.
- Doğu Marmara ve Orta Anadolu bölgelerinde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bu bölgelerde erkek öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığı İstanbul bölgesi ile kıyaslandığında daha yüksek iken, kız öğrenciler açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
- İstanbul'da öğretmen başına öğrenci sayısı arttıkça öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıkları hızlanarak düşmektedir.
- Tüm örnekleme ve İstanbul'da şube başına öğrenci sayısı, ortaöğretime geçişi azalarak artan bir biçimde etkilemektedir. Orta Anadolu bölgesinde ise şube başına öğrenci sayısı arttıkça ortaöğretime geçiş olasılığı düşmektedir.

İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi Araştırma Raporu, ortaöğretime geçişi ilköğretimin son yılında gerçekleşen bireysel ya da ailenin de parçası olduğu 8. sınıftan 9. sınıfa geçme kararı olarak ele almakta ve bu kararın altında bir fayda-maliyet hesaplaması olduğunu varsaymaktadır. Kısaca, eğitime ayrılması gereken bireysel ya da ailevi kaynakların ortaöğretimden mezun olduğunda edinilmesi beklenen maddi ve manevi kazanımlara değmesi beklenmektedir. Ancak, uluslararası alanyazında da sıkça dile getirildiği üzere, ortaöğretime geçiş salt ekonomik nedenlere bağlı alınan bir karar olmayabilir. Çocuğun eğitim sistemiyle tanıştığı ilk günden itibaren edindiği deneyimler, eğitim kurumları ve eğitim paydaşları ile kurduğu ilişki ve neticesinde bir sonraki eğitim kademesine ilişkin oluşan algı ve beklentilerinin de geçiş kararını etkileyebileceği unutulmamalıdır.

Yukarıda ele alınan bulguların nedensellik sunmadığı ve geçiş davranışı göstermeyen öğrencilerin neden ortaöğretime geçmediği sorusunun raporunun kapsamı dışında

²⁰ YİBO'lara giden öğrencilerin geçiş oranlarının düşük olması çarpıcı bir bulgudur. Ancak bu durumun nedenlerine ilişkin çıkarım yapabilmek için ek çalışmalara gereksinim vardır.

HARİTA 1: REGRESYON ANALİZİNİN BÖLGELERE GÖRE SONUÇLARI

kaldığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, ortaöğretime geçişin önündeki engelleri belirlemek ve ortaöğretime geçiş olgusunu daha bütüncül bir bakış açısıyla ele almak amacıyla, eğitim paydaşlarıyla görüşmeler yapılarak niteliksel bir çalışma yürütülmüştür.²¹ İlköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmaya yönelik politika önerileri, arka plan raporunun bulguları ve bu görüşmelerden ortaya çıkan saptamalar ışığında tasarlanmıştır.

Gelecek bölümde, ilköğretimden ortaöğretime geçişin önündeki engelleri anlamaya yönelik, Ankara, İstanbul ve Şanlıurfa'da farklı paydaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerin bulguları ele alınacaktır.

SAHA ÇALIŞMASININ BAŞLICA BULGULARI

e-Okul veritabanındaki verilerin incelenmesine dayanan ve bulguları bir önceki bölümde sunulan araştırma, ilköğretimden ortaöğretime geçişe etki eden etmenleri anlamaya yönelik değerli ipuçları sunmaktadır. Bu araştırmaya ek olarak politika raporuna hazırlık kapsamında Ankara, İstanbul ve Şanlıurfa'da kamu kurumları, yarı-kamu ve kamu dışı kuruluşlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ilköğretimden ortaöğretime geçişi belirleyen başlıca özelliklerin sıralanması istenmiştir.²² İlköğretimden ortaöğretime geçişin belirleyicilerine ilişkin kamu yetkililerince verilen yanıtlar, belirttikleri önem sırasına göre dizildiğinde ortaya çıkan tablo şöyledir. Hanehalkı özellikleri; rehberlik ve yönlendirmenin niteliği; geçiş sistemi; ailenin sosyoekonomik koşulları; cinsiyet; akademik başarı; eğitim yardımlarının, bursların, yurtların ve taşınmalı eğitimin varlığı; bölgesel farklılıklar; ilköğretimde devamsızlık sıklıkla dile getirilen etmenler olmuş, idarecilerin ve öğretmenlerin niteliklerine; yerleşim birimine; ortaöğretimde devamsızlık ve terk olasılığına; geçiş yapılabilecek ortaöğretim kurumu türüne; eğitime ayrılan kamu kaynaklarının düzeyine ve istihdama geçiş olasılığına orta sıklıkta değinilmiştir. Mezun olunan ilköğretim kurumu ve ilköğretimin niteliği daha seyrek dile getirilen etmenler arasında yer almıştır.

Görüşmelerde ortaya çıkan diğer bulgulara, bir sonraki bölümde ortaöğretime geçişin önündeki engeller ele alınırken değinilecektir.

²¹ Görüşülen kurumların listesi ve görüşme soruları için, bkz. EK 1

²² İstanbul ve Şanlıurfa'da kamu kuruluşlarının yanında yarı-kamu ve kamu dışı aktörlerle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

İLKÖĞRETİMDEN ORTAÖĞRETİME GEÇİŞİN ÖNÜNDEKİ BAŞLICA ENGELLER

Arka plan raporunun ve saha çalışmasının bulguları birlikte değerlendirildiğinde, eğitim sistemine ve okullara ilişkin yapısal sınırlılıklar; ailelerin ve çocukların eğitime ve özellikle ortaöğretime ilişkin algı ve tutumları; son olarak da yoksulluk, Türkiye’de ilköğretimden ortaöğretime geçişin önündeki temel engeller olarak belirmektedir. Bu bölüm, ortaöğretime geçişi zorlaştırıcı özelliğe sahip ve birbiriyle etkileşim içinde olabilen bu üç unsuru, araştırmaların bulguları temelinde irdelemektedir.

EĞİTİM SİSTEMİNE VE OKULLARA İLİŞKİN YAPISAL SINIRLILIKLAR

Eğitim sisteminin ve okulların bireylerin gereksinimlerini karşılayacak kapasiteden yoksun olması, ilköğretimden ortaöğretime geçişi olumsuz etkileyen etmenlerin başında gelmektedir. Örneğin, kırsal bölgelerde ortaöğretim kurumlarının nicelik olarak gereksinimleri karşılayamaması; gene kırsal bölgelerde yaşayan çocukların eğitim hakkından bütünüyle yararlanmalarını sağlamak amacıyla sunulan yurt ve yatılı öğretim hizmetlerinin niteliksiz oluşu ve taşımaları eğitimin beklentileri karşılamada yetersiz kalması, ortaöğretime geçiş ve genel olarak bireyin eğitim deneyimine olumsuz etki eden durumlardır.

Birey ortaöğretime geçiş davranışı göstermek istese de bulunduğu yerleşim yerinde ortaöğretim kurumunun olmaması ve taşımaları eğitim hizmetlerinin yokluğu bireyi eğitim sisteminin dışına itebilir. Benzer biçimde, ortaöğretim kurumlarının özel eğitime gereksinim duyan bireylerin gereksinimlerini karşılayamaması; kalabalık sınıflar gibi öğrenme ortamlarına ilişkin özellikler ortaöğretime geçişi olumsuz etkileyen etmenler arasındadır.

Bu etmenlere ilişkin arka plan raporunda ve saha çalışmalarında öne çıkan konular ve halihazırda süren uygulama ve politikalar aşağıda ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

KIRSALDA YAŞAMAK

Arka plan raporunun çarpıcı bulgularından biri, merkezi yerleşim yerlerinde % 88 olan ortaöğretime geçiş oranının kırsal bölgelerde % 58’e düşmesidir. Merkezde yaşamayı referans alarak yapılan regresyon analizinde de kırsaldaki okullardan mezun olan çocukların ortaöğretim okullarına kayıt yapma olasılıkları daha düşük bulunmuştur. 2009-2010’a ait ortaöğretimde okullulaşma oranlarına bakıldığında, kırsalda kız

çocukların kayıt oranının % 36, erkeklerin ise % 43 olduğu görülür.²³ Türkiye genelinde köy ölçeğinde sadece 822 ortaöğretim kurumu olduğu düşünülürse, fiziksel kapasite yetersizliğinin özellikle kırsalda eğitime erişimi ve dolayısıyla ortaöğretime geçişi olumsuz etkilediği söylenebilir.

YURTLAR VE YATILI ÖĞRETİM

2008 yılında yürürlüğe giren ve parasız yatılılık ve bursluluk koşullarını ve uygulamalarını düzenleyen yönetmeliğin 24. maddesi “İlköğretim okullarında burslu ve ortaöğretim okullarında parasız yatılı veya burslu okuyan öğrencilerin parasız yatılılığı veya bursluluğu[nun] ortaöğrenimlerini tamamlayıncaya kadar devam [edeceğini]” belirtmektedir. Dolayısıyla, yatılı okuma hakkını kaybetmeyen ilköğretim mezunu öğrencinin ortaöğrenimine de yatılı devam etmesi beklenebilir.

(Mülga) Ortaöğretim Burs ve Yurtlar Dairesi Başkanlığı, saha görüşmelerinde 2011 itibarıyla ortaöğretimdeki toplam yurt sayısının 2.251 ve kız yurdu olarak hizmet veren yurt sayısının ise 599 olduğunu belirtmiştir. 2010 yılında Türkiye genelinde yurt ihtiyacının karşılanması için durum saptama ve değerlendirme çalışmaları yapılmış ve sonucunda bir eylem planı oluşturulmuştur. Görüşmelerde, söz konusu planın ilköğretimden mezun vermesine rağmen ortaöğretime kayıt oranının düşük olduğu köy ve kasabalarda kız yurtlarına öncelik verdiği; pansiyonlarda ve yatılı okullardaki kalite sorununu çözmeye yönelik çalışmaların devam ettiği ifade edilmiştir. Öğrencilerin pansiyonlara aidiyetlerini artırmak için başlatılan sabah açık büfe kahvaltısı bu çalışmalara verilen örneklerden biridir.

TAŞIMALI ÖĞRETİM

Taşımali ilk ve ortaöğretim uygulamaları nüfusu az ve dağınık yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim ya da ortaöğretim çağındaki öğrencilerin merkezdeki eğitim kurumlarına gününbirlik taşınarak ve ücretsiz öğle yemeği sağlanarak eğitim-öğretim hizmetinden yararlanmalarına dönüktür. 1997 yılında ilköğretim kademesi için başlatılan bu uygulama 2003 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'na geçmiş, il ve ilçe müdürlükleri tarafından yürütülmüştür. 2010-2011 eğitim-öğretim yılındaki verilere göre taşımali ilköğretim uygulamasından 300 bini aşkın kız çocuk yararlanmıştır. (Mülga) Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün önderliğinde 01/10/2010 tarihli Taşımali Ortaöğretim Uygulaması konulu genelgeyle yürürlüğe giren taşımali ortaöğretim uygulamasının hedefinde, ilköğretimden mezun olan ve sınavsız girişli ortaöğretim kurumlarına erişemediği il ve ilçe düzeyindeki milli eğitim müdürlüklerince saptanan kız ve erkek öğrenciler vardır.

(Mülga) Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü ve Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nde yapılan görüşmelerde taşımali ortaöğretime duyulan gereksiniminin, küçük yerleşim yerlerinde ortaöğretim okullarının olmayışından, kasaba ya da kent merkezlerindeki ortaöğretim okullarına kayıt olmak isteyen kız ve erkek çocukların ailelerinin yurt ya da pansiyon bulamamalarından doğduğu belirtilmiştir. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nde görüşülen bir yetkiliyse ortaöğretim çağındaki kızların kent merkezlerinde konaklamaktan çekindiklerini ve bu yüzden ortaöğretime devam etmek istemediklerini belirtmiştir. Aynı görüşmede, köylerde ve taşıma hizmeti gerektiren ölçekte beldelerde, ortaöğretim çağındaki öğrenciler yeterli sayıya değilse taşımali öğretim hizmeti sunulmasının mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

ÖZEL EĞİTİM VE ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ

Saha çalışmasında özel eğitime ihtiyacı olan çocukların ortaöğretime geçişlerine ilişkin öne sürülen bir görüş, çocukların eğitimden beklentilerinin düşük olduğu ve bu nedenle geçiş yapmadıkları yönündedir. *Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010*'a katılan engelli bireylerin sadece % 25'i eğitime yönelik olumlu bir beklenti taşıdıklarını belirtmiştir.²⁴

TABLO 2: ÖZEL EĞİTİM SINIFLARINDA VE KAYNAŞTIRMA YOLUYLA EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİ SAYILARI

	2010-2011	2011-2012
Özel Eğitim Sınıfı	18.576	20.958
Kaynaştırma Eğitimi-İlköğretim	84.637	137.893
Kaynaştırma Eğitimi-Ortaöğretim	7.775	10.860
Toplam	110.988	169.711

Kaynak: ERG, 2011.

Son yıllarda kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrenci sayısında önemli bir artış yaşanmıştır.

İlköğretim ve ortaöğretimde kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrenci sayıları karşılaştırıldığında ortaöğretimdeki sayının çarpıcı oranda daha düşük olduğu, kaynaştırma uygulamalarının ilköğretimde giderek yaygınlaşıyor olmasının ortaöğretime geçişe yansımadağı görülmektedir.

Bu durum, özel gereksinimli çocukların ortaöğretime geçişte karşılaştığı engellerin önemli bir göstergesidir. Bu bağlamda, kaynaştırma yoluyla eğitim ve ortaöğretime geçiş ilişkisini ortaya koyacak bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi önemlidir. Kaynaştırma hizmetlerinden yararlanan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısına göre düşük olduğu görülmektedir. Benzer bir tablo özel eğitim sınıfları için de geçerlidir. Bu da nedenleri ayrıca incelenmesi gereken bir durumdur. Ek olarak, uygulamada karşılaşılan sorunlar, sunulan eğitimin kalitesini ve neticesinde öğrencinin eğitim deneyimini etkilemektedir. Sınıf mevcutlarının yüksekliği, okullarda rehberlik hizmetlerinin zayıflığı ve de bireyselleştirilmiş eğitim programlarının uygulamasında yaşanan aksaklıklar uygulama düzeyinde yaşanan başlıca sorunlara birer örnektir.²⁵

OKUL ORTAMLARI VE ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ

Okul ortamlarının öğrencileri eğitimden uzaklaştırabilirdiği ve özellikle kalabalık okulların eğitim deneyimini oldukça olumsuz etkilediği saha çalışmasının sivil toplum ile yapılan görüşmeler ayağında dile getirilmiştir. Halihazırda okul ortamlarının kalitesini artırıcı önlemler iki yolla alınmaktadır: (1) Eğitim kurumu türüne göre o kurumdan sorumlu Bakanlık biriminin iyileştirici önlemler tasarlaması ve (2) ilköğretim kademesine özgü İlköğretim Kurumları Standartları'nın (İKS) geliştirilmesi ve uygulanması.²⁶

²⁴ Araştırmada görüş bildirenlerin çoğu dil/konuşma engellidir. Dolayısıyla bu bulgunun tüm engellilerin eğitime yönelik algılarını veya beklentilerini yansıttığı düşünülmemelidir.

²⁵ ERG ve Tohum Otizm Vakfı, 2011.

²⁶ İKS'ye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. EİR (2011).

Arka plan raporunun en çarpıcı bulgularından biri YİBO mezunu öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıklarının diğer okullardan mezun olan öğrencilere göre daha düşük olmasıdır. Saha görüşmelerinde Bakanlık yetkilileri YİBO'ların yaklaşık beşte birinin pansiyonlu ilkokullar olarak mevcut kalite standartlarına aykırı inşa edildikleri; kent ve kasaba merkezlerine uzak oldukları; YİBO'lardaki hizmet sağlayıcıları denetlemenin güç olduğu ve rehberlik ve yatakhane sorumlularının YİBO'larda tutunmada güçlük yaşadıkları gibi birçok sorunu dile getirmiştir.

SOSYOEKONOMİK KOŞULLAR, EĞİTİM ALGISI VE ORTAÖĞRETİMDEN BEKLENTİLER

Araştırma bulguları ilköğretimden ortaöğretime geçişte ebeveynlerin önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Kimi aileler ortaöğretime geçişi teşvik etmekte; geçiş sürecinde çocuklarına rehberlik etmektedir. Öte yandan geçiş olgusuna kayıtsız kalan aileler olduğu gibi, toplumsal cinsiyet temelinde özellikle kız çocukların geçişini zorlaştıran ailelerden de bahsetmek mümkündür. Ortaöğretime geçişe etki eden bir diğer etmen de bireyin ortaöğretim kademesine kadar edindiği eğitim deneyimi ve daha da önemlisi ortaöğretimden beklentileridir.

SOSYOEKONOMİK KOŞULLAR

Dünyanın birçok farklı yerinde yapılan araştırmalar çocukların ve gençlerin akademik başarıları, okula devamları ve üst kademeye geçiş davranışlarıyla sosyoekonomik koşulları arasında ilişki kurmaktadır. 11 Avrupa ülkesinde yapılan bir araştırma, yükseköğretimden mezun olan anne-babaların oranının yüksek olduğu ülkelerde çocuk ve gençlerin eğitim yaşamında daha uzun süre kaldıklarını bulgulamıştır.²⁷ Almanya'da hanehalkı özellikleri üzerine ayrıntılı bilgi toplayan ve 1960'lara kadar geriye dönük veri sağlayabilen bir nüfus paneline dayanan bir araştırma, mesleki eğitim almış işçi bir ailenin çocuğunun genel liseye devam etme olasılığını oldukça düşük bulmakta; ailede akademik kariyer yapmış ebeveynlerin bulunduğu durumdaysa çocuklarda genel liseye kayıt, mezuniyet ve yükseköğretime geçiş davranışı gözlemlenmektedir.²⁸ *İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi: Araştırma Raporu*, ortaöğretime geçişi anne-baba eğitimi ve istihdam durumu ile ilişkilendirmiş ve ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyleri yükseldikçe çocuklarının ortaöğretime geçiş olasılıklarının arttığını bulgulamıştır. Kısaca, sosyoekonomik köken bireyin akademik başarısına, okula devam durumuna ve eğitimde üst kademelere geçiş davranışına etki etmektedir. Bu çalışma dahilinde yapılan saha çalışması bulguları da bu durumu destekleyici niteliktedir.

Saha çalışması görüşmelerinde ortaya çıkan temel görüş, eğitim düzeyi düşük ebeveynlerin, çocukların eğitime devam etmelerini teşvik etmedikleri yönündedir. Görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer bulguysa, üst gelir grubuna mensup ailelerin "okumaya isteksiz" çocuklarını ortaöğretime devam konusunda cesaretlendirmedir. Bu durum, ailelerin eğitim ve istihdam durumlarından bağımsız olarak eğitime ilişkin değer ve tutumlarının da çocuğun bir üst kademeye geçişiyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

²⁷ Triventi, 2011.

²⁸ Dustmann, 2004.

“Cinsiyetçi tutumlar içeren dini yaklaşımlar” özellikle kız çocukların eğitime devamını engelleyen bir tutum olarak saha araştırması kapsamında dile getirilmiştir. Arka plan raporunun “kız öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılığı aynı sosyoekonomik yapıya sahip erkek öğrencilere oranla daha düşüktür” bulgusu bu bağlamda daha da anlam kazanmaktadır.

EĞİTİM DENEYİMİ VE ORTAÖĞRETİMDEN BEKLENTİLER

Bireyin ilköğretim deneyimi ve bir sonraki eğitim kademesine ilişkin beklentileri ortaöğretime geçişi biçimlendiren bir diğer unsurdur. İlköğretime ilişkin deneyimi olumsuz olan bir bireyin eğitimin bir sonraki kademesine ilişkin algısı zarar görebilir ve bireyin eğitimin dışına çıkması kolaylaşır. Bu durum ortaöğretime geçiş yapmama; ortaöğretime geçişin görüldüğü durumlarda ise ortaöğretimi terk etme olarak kendini gösterebilir. Arka plan raporu bulguları, ilköğretim kademesinde akademik başarısı düşük ve/veya devamsızlık yapan öğrencilerin ortaöğretime geçiş olasılıklarının düşük olduğunu vurgulamıştır. Akademik performansın ve devamsızlık davranışının eğitim deneyimi ile ilişkili olduğu düşünülürse, ilköğretim kademesinde yaşanan deneyimlerin ortaöğretime geçişe etkisinin amprik olarak gözlemlendiği sonucuna varılabilir.

Bireylerin ortaöğretime geçişe yönelik isteksiz olması ve sonucunda geçiş davranışı göstermemesi, ortaöğretimin temel eğitim süresince kazanılan becerilerin pekiştirildiği, kendi içinde değeri olan bir süreç olarak ele alınmamasının ve yükseköğretime geçiş aracı olarak algılanmasının sonucu olabilir.

YOKSULLUK

Arka plan raporu çeşitli sosyoekonomik etmenlerin ilköğretimden ortaöğretime geçiş üzerine etkisini ele almış; geçiş olasılığının ailenin gelir düzeyiyle birlikte arttığını bulgulamıştır. Saha çalışmasının Ankara ayağında MEB çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde, eğitime erişimi engelleyen ve ortaöğretime geçişi zorlaştıran temel etmenler olarak çocukların yoksul, çok çocuklu, kırdan ya da şehrin yoksul mahallerinde yaşayan ailelerden gelmeleri ifade edilmiştir. Aşağıda, olumsuz koşullarda yaşayan ya da sosyoekonomik açıdan dezavantajlı durumda olan çocuklara yönelik uygulamaların başında gelen Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) ve ortaöğretime geçişe ilişkin bulgular sunulmaktadır.²⁹

ŞEY uygulamasına 1990'lı yıllarda Güney Amerika'da başlatılan şartlı nakit transferleri öncülük etmiştir. Brezilya, Meksika, Nikaragua ve Kolombiya'da şartlı nakit transferleri programlarının tümünün, yardım koşulları ve hedeflenen öğrenci yaş aralıkları değişse de, cinsiyet eşitliği, okula kayıt, devam ve mezuniyet, aileler arası ilişkiler ve toplumsal ilişkiler gibi alanlarda olumlu etkileri bulunmaktadır.³⁰ Bir diğer çalışma Meksika, Kolombiya ve Ekvator'da ŞEY'in ilköğretim birinci kademedeki ikinci kademeye geçişe etkisinin oldukça yüksek olduğunu kaydetmiştir.³¹ Benzer biçimde, Kamboçya'da Japonya Fonu Kızların Yoksulluğunu Azaltma Programı kapsamında yürütülen ve

²⁹ ŞEY, 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altına alınmış ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) tarafından dağıtılmaya başlanmıştır. 2003-2004 eğitim-öğretim yılında başlayan bu uygulamadan bugüne kadar toplam üç milyona yakın öğrenci yararlanmıştır. 2011 yılında MEB ve SYGM arasında düzenlenen bir protokolle öğrencilerin devamsızlık verilerinin e-okul sistemine düzenli olarak kaydı ve bu verilerin SYGM ile paylaşımı sayesinde karşılıksız eğitim yardımı transferlerinin devamsızlık ile koşullandırılması uygulamasına geçilmiştir.

³⁰ Fiszbain ve ark., 2009.

³¹ Schultz, 2004.

yalnızca kız çocuklara yönelik şartlı nakit transferlerinin koşullarından biri sınıf geçmek olduğundan, bu programın ilköğretim ikinci kademeye geçişleri artırdığı ve özellikle en yoksul ailelerdeki kız çocukların okula kayıt ve devamı alanlarında olumlu sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir.³² ŞEY'in olumlu etkileri Türkiye ile benzer ekonomik gelişmişliğe sahip Meksika'da da görülmüştür. Her ne kadar uluslararası ya da ulusal alanyazında ŞEY'in özel olarak 8. sınıftan 9. sınıfa geçişe etkisini inceleyen bir çalışmayla karşılaşılmamışsa da, arka plan raporu bu konuda ipuçları sunmaktadır.

Arka plan araştırmasında yer alan regresyon analizinde, bölge ile ilgili değişkenlerle birlikte değerlendirildiğinde ŞEY'in ortaöğretime geçiş üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Bu etkiyi Türkiye genelinde diğer sosyoekonomik özelliklerden bağımsız olarak anlamak mümkün değilken, ŞEY'in Güneydoğu, Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde ortaöğretime geçiş olasılığını artırdığı bulgulanmıştır.

ŞEY kapsamında nüfusun en yoksul % 6'lık kesimine, çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri karşılığında her ay eğitim yardımı sunulmaktadır. Bu yardımlar ilköğretime devam eden erkek öğrenciler için aylık 30 TL ve kız öğrenciler içinse 35 TL olarak; ortaöğretime devam eden erkek öğrenciler için aylık 50 TL ve kız öğrenciler içinse 55 TL olarak gerçekleştirilmektedir. Hanehalkının alım gücünün kırsal ve kentsel yerleşim yerlerine göre farklılaştığı düşünülürse, ŞEY yapılırken bu ayrımın göz önünde bulundurulmaması önemli bir eksikliklerdir. Nitekim, 55 TL'lik yardımın Malatya, Bingöl, Elazığ ve Tunceli'deki satın alma gücü Türkiye ortalamasının çok üstündeyken, İstanbul'da Türkiye ortalamasının çok altında kalmaktadır.³³

Sosyoekonomik koşulların eğitime etkisi ilköğretimden ortaöğretime geçiş davranışını etkilemekle sınırlı değildir. Uluslararası alanyazın, sosyoekonomik köken ve ortaöğretime geçişe ilişkin, sosyoekonomik koşullar ve akademik başarı arasında bağ olduğunu ve neticesinde ortaöğretime geçen yoksul çocukların akademik açıdan başarısız olma olasılıklarının artabileceğini vurgulamaktadır.

Her ne kadar ortaöğretimde sınıf terkleri ya da sınıf tekrarları bu çalışmanın kapsamı dışında olsa da, ortaöğretime geçişin başarılı sayılabilmesi için öğrencinin en azından sistemin içerisinde kalması gerekmektedir. Bu, öğrenciyi sistemin dışına itebilecek mekanizmaların saptanması ve bu davranışı önlemeye yönelik programların geliştirilmesiyle mümkündür.

Bu nedenle, ilçe/il düzeyindeki ilgili eğitim kurumlarının ve merkez teşkilatın bu çocuklara yönelik programlar geliştirmesi önerilmektedir.³⁴ Bu çerçevede değerlendirildiğinde ŞEY'in önemi daha da iyi kavranabilecektir.

³² Filmer ve Schady, 2008.

³³ ERG, 2015.

³⁴ McGee ve ark., 2003.

POLİTİKA ÖNERİLERİ

Arka plan araştırması, saha görüşmeleri ve uluslararası yazın ışığında, bu raporun önceki bölümlerinde ele alınan, ortaöğretime geçişi zorlaştırıcı etmenlere yönelik bir dizi politika önerisi geliştirilmiştir.

Öncelikle, köy ve beldelerde bulunan ilk ve ortaöğretim okullarının sayısının, donanımının ve kapasitesinin artırılması gerekir. Ayrıca, ortaöğretim kademesinde özellikle kırsaldan gelecek öğrencilere hizmet veren yurt sayısının yeterli olup olmadığının saptanması, ardından yurtların fiziksel donanımlarının öğrencilerin beklentilerine yanıt verip vermediğinin incelenmesi gerekir. Ortaöğretime geçişin cinsiyet ve kır-kent ayrımında dağılımı düşünüldüğünde, kırsal bölgelerdeki yurt sayılarının artırılmasının özellikle kız çocukların ortaöğretime geçişine olumlu etki edeceği düşünülebilir.

YİBO'ları iyileştirmeye yönelik çalışmalar MEB-UNICEF ortaklığında yaşama geçirilmiş ve YİBO'ların kalitesini ölçen bir etki analizi çalışması tasarlanmıştır. Bu çalışmaların ivedilikle tamamlanması ve odağında YİBO'ların ortaöğretime geçiş ile ilişkisini anlamak olan çalışmaların teşvik edilmesi kritik önemdedir.

Taşınmalı öğretim, özellikle MEB ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından, özellikle kız çocukların eğitime erişimine katkı sunduğu düşünülen bir sosyal yardım aracıdır. Her ne kadar ortaöğretime geçişi taşınmalı eğitim ile ilişkilendiren bilimsel bir çalışma bulunmasa da, saha araştırmasının bulguları, taşınmalı öğretim hizmetlerinin ailelerin ve öğrencilerin kaygılarını giderecek biçimde iyileştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının özellikle kız çocukların ortaöğretime geçişine olumlu etkisi olabileceğini göstermiştir.

Kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin sorunlar uygulama düzeyinde yoğunlaşmıştır. İlköğretimde kaynaştırma eğitime yönelik iyileştirme çalışmaları, özellikle insan kaynağının niceliksel ve niteliksel açıdan geliştirilmesi, öğrencinin eğitim deneyimini olumlu yönde etkileyerek ortaöğretime geçişi teşvik edebilir. Ek olarak, ortaöğretimde sunulan kaynaştırma yoluyla eğitim hizmetlerinin bütüncül bir biçimde araştırılması ve değerlendirilmesine gereksinim vardır.

Çocuk odaklı kalite ölçütlerinin geliştirilmesi ve okulların bu ölçütler ışığında denetlenmesi, okul kalitesini artırıcı çalışmaların başında gelmektedir.

İlköğretimden ortaöğretime geçişin bireyin yaşamındaki kritik değişim noktalarından biri olduğu ve geçiş ile birlikte eğitim içeriği ve yöntemleri, öğretmenler, öğrenme ortamları vb. birçok alanda değişim meydana geldiği dikkate alınır, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin geçiş bağlamında en çok öncelik verilmesi gereken hizmet alanı olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda, okullarda sunulan rehberlik hizmetleri öğrenciyi ortaöğretime hazırlama yönünde yeniden yapılandırılmalı, kademeler arası geçişi kolaylaştıracak uyum programları hazırlanmalı ve hizmet kalitesini artırıcı (öğretmen başına düşen öğrenci sayısını azaltmak gibi) önlemler alınmalıdır.

İlköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmaya yönelik politikaların hanehalkının ve özellikle olumsuz koşullarda yaşayan çocukların sosyoekonomik koşullarını iyileştirmeyi hedeflemesi gerekir. ŞEY'in Güneydoğu, Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde ortaöğretime geçiş olasılığını artırdığı bulgulanmıştır. ŞEY bu bölgelerde ilköğretimden ortaöğretime geçişi kolaylaştıran bir araçtır. ŞEY tutarlarını kır-kent ayrımına göre yeniden yapılandırmak, özellikle kentsel kesimde ilköğretimden ortaöğretime geçişe olumlu bir etki edebilir.

Halihazırda aileleri destekleyici yetişkin eğitimleri sunulmaktadır. Yetişkin okuryazarlığı kursları, sağlık okuryazarlığı eğitimleri, Hayat Boyu Öğrenme Merkezleri tarafından sunulan çeşitli hizmetler bu kapsamda önemlidir. Saha görüşmelerinde benzer programların yaygınlaştırılması durumunda ailelerin çocukların eğitimde üst kademeye geçişlerine ilişkin destekleyici tutum sergileyebilecekleri ifade edilmiştir. Bu bağlamda, ailelerin eğitime ilişkin değer ve tutumlarını olumlu yönde etkileyebilecek önlem ve programların özelliklerini anlamaya yönelik kapsamlı çalışmalara gereksinim vardır.

Ankara, İstanbul ve Şanlıurfa'da yapılan görüşmeler, halihazırda il milli eğitim müdürlükleri ya da valilik düzeyinde ortaöğretime geçişi özendirerek müdahalelerin (taşınmalı eğitim, yurt inşası, ailelerin ikna edilmesi sonucu kız öğrencilerin okula kaydedilmeleri) yaşama geçirildiğini ortaya koymuştur. Bu müdahalelerin yerel nitelik taşımaya rağmen merkezi teşkilat tarafından önceliklendirilen ve fonlanan programlar olduğu unutulmamalıdır. Bölgeler arası farklılıklar dikkate alındığında, tüm öğrencilere hitap eden, ortaöğretime geçişi özendirici bir yol haritası oluşturmanın kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, yerel girişimlerin önünü açıcı müdahalelerin ve teşviklerin merkezi teşkilat tarafından oluşturulması önemlidir.

Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da 1980'lerden beri ortaöğretime geçişi teşvik edici bazı stratejiler yaşama geçirilmektedir. Bunların başında, öğrencinin ortaöğretim ortamına aşına olmasını sağlayıcı ve ortaöğretim öğretmenleri ve öğrencileri ile diyalogu artırıcı kurum ziyaretleri gelmektedir.³⁵ Türkiye'de de, dünyada uygulanmakta olan stratejiler ışığında ilköğretim ve ortaöğretim kurumları arasında işbirlikleri kurulabilir ve müfredatlar arası geçişi kolaylaştırıcı önlemler alınabilir.

Son olarak, arka plan raporunun temel veri kaynağı e-okul veritabanıdır. Araştırma örnekleminin büyüklüğü veritabanında bazı göstergelere ilişkin verilerin olmaması gerekçesiyle daralmıştır. e-Okul ile ilişkili veri toplama sürecinin iyileştirilmesi ve bu verilere erişimin yaygınlaştırılması, yapılan araştırmaların sayısını artıracak ve böylece veri temelli eğitim politikası geliştirme süreçlerini destekleyecektir.

³⁵ Howard ve Johnson, 2004; Evangelou ve ark., 2008.

KAYNAKLAR

- Ames, P. ve Rojas, V. (2010). *Change and opportunity: The transition from primary to secondary school in rural and urban Peru*. <http://www.younglives.org.uk/files/working-papers/WP63-change-and-opportunity-transition-from-primary-to-secondary-school-in-Peru>
- Bakış, O., Davutyan, N., Levent, H. ve Polat, S. (2009, Kasım). *Social returns to higher education in Turkey: A quantile regression approach*. Economic Research Forum 16th Annual Conference: Shocks, Vulnerability and Therapy, Kahire.
- Dustmann, C. (2004). Parental background, secondary track choice, and wages. *Oxford Economic Papers*, 56(2), 209–230.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011). *Eğitim izleme raporu 2010*. İstanbul: ERG.
- ERG (2012a). *4+4+4 düzenlemesi ile neler değişti? Yeni sisteme geçişte neler izlenmeli?* http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/444_Bilgi_Notu_Ne_Degisti_SON.pdf
- ERG (2012b). *Eğitim izleme raporu 2011*. İstanbul: ERG.
- ERG (2015). *İlköğretimde öğrenci devamsızlığının azaltılması: Politika analizi ve öneriler*. İstanbul: UNICEF Türkiye ve ERG.
- ERG (2011). *Türkiye’de kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimin durumu*. İstanbul: ERG ve Tohum Otizm Vakfı.
- Evangelou, M., Taggart B., Sylva, K., Melhuish, H., Sammons, P. ve Siraj-Blatchford, I. (2008). *What makes a successful transition from primary to secondary school?* (University of London, Institute of Education, DCSF Research Report No. DCSF-RR019). http://www.ioe.ac.uk/successful_transition_from_primary_to_secondary_report.pdf
- Filmer, D. ve Schady, N. (2008). Getting girls into school: Evidence from a scholarship program in Cambodia. *Economic Development and Cultural Change*, 56(3), 581-617.
- Fiszbein, A., Schady, N., Ferreira, F.H.G., Grosh, M., Keleher, N., Olinto, P. ve Skoufias, E. (2009). *Conditional cash transfers: Reducing present and future poverty* (World Bank Policy Research Report No. 47603). <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2597/476030PUB0Cond1010Official0Use0Only1.pdf?sequence=1>
- Gimeno Sacristán, J. (1997). *La transición a la educación secundaria*. Madrid: Morata.
- Güner, D. ve Uysal, G. (2014). *İlköğretimden ortaöğretime geçişin analizi: Araştırma* http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/PCA_ERG_MEB_gecisrapor.10.02.14.pdf.
- Howard, S. ve Johnson, B. (2004). Transition from primary to secondary school: Possibilities and paradoxes. P. Jeffery (der.), *AARE 2004 Conference Papers*. içinde Melbourne: AARE.

- Levinson, B. (2001). *We are all equal: Student culture and identity at a Mexican secondary school, 1988-1998*. Durham, NC: Duke University Press.
- McGee, Ward, C.R., Gibbons, J. ve Harlow, A. (2003). *Transition to secondary school: A literature review*. t.y., http://edcounts.squiz.net.nz/__data/assets/pdf_file/0018/7560/transition.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (t.y.). *Resmi istatistikler*. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>
- OECD (2011). *Education at a glance 2011: OECD indicators*. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/48631582.pdf>
- Pratt, S. ve George, R. (2005). Transferring friendship: Girls' and boys' friendships in the transition from primary to secondary school. *Children & Society*, 19(16), 26-43.
- Psacharopoulos, G. ve Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: A further update. *Education Economics*, 12(2), 111-134.
- Schultz, T.P. (2004). School subsidies for the poor: Evaluating the Mexican Progresa poverty program. *Journal of Development Economics*, 74(1), 199-250.
- Tansel, A. (1994). Wage employment, earnings and returns to schooling for men and women in Turkey. *Economics of Education Review*, 13(4), 305-320.
- Tansel, A. (2005). Public-private employment choice, wage differentials and gender in Turkey. *Economic Development and Cultural Change*, 53(2), 453-477.
- Tansel, A. (2010). *Changing returns to education for men and women in a developing country: Turkey*, http://www2.econ.iastate.edu/faculty/orazem/TPS_papers/Tansel%20Returns.pdf. 1994-2005 (Gözden geçirilmiş versiyon). GERPA.
- Tansel, A. ve Daoud, Y. (2011). *Comparative essay on returns to education in Palestine and Turkey* (IZA Discussion paper, 5907). Bonn: Institute for the Study of labor.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve TÜİK (2011). *Özrümlülerin sorun ve beklentileri araştırması 2010*. Ankara: TÜİK.
- Triventi, M. (2011). Stratification in higher education and its relationship with social inequality: A comparative study of 11 European countries. *European Sociological Review*, 27(6). doi: 10.1093/esr/jcr092
- Unesco Institute for Statistics (2011). *Global education digest 2011*. http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/global_education_digest_2011_en.pdf
- Zeedyk, S., Gallacher, J., Henderson, M., Hope, G. Husband, B. ve Lindsay, K. (2003). Negotiating the transition from primary to secondary school. *School Psychology International*, 24(1), 67-79.

EK: SAHA ÇALIŞMASI KAPSAMINDA YAPILAN GÖRÜŞMELER

SAHA ÇALIŞMASI KAPSAMINDA ANKARA'DA YAPILAN GÖRÜŞMELER	
Tarihler	23-25 Haziran 2011; 14-15 Temmuz 2011
Görüşülen kurumlar	MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
	MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
	MEB Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü
	(Mülga) MEB Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü
	(Mülga) MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı
	(Mülga) MEB Ortaöğrenim Burslar ve Yurtlar Dairesi Başkanlığı
	MEB Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü
	(Mülga) MEB Sağlık İşleri Dairesi Başkanlığı
	(Mülga) MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
	MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
	(Mülga) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)
	(Mülga) Başbakanlık Özürlüler İdaresi (ÖZİDA)
Görüşme soruları	Sizce ilköğretimden ortaöğretime geçişin belirleyicileri nelerdir?
	Bu belirleyiciler arasında önem sıralaması yapmanız mümkün mü?
	Belirleyicilere yönelik stratejileriniz ve/veya araştırmalarınız var mı? Bunlara dair etki değerlendirmesi yapılıyor mu?
	Geçişin istenen oranda gerçekleşmediği durumda ne tür müdahaleler öneriyorsunuz ya da hayata geçirdiniz/geçirmektesiniz?
	Ortaöğretime geçiş sistemini nasıl değerlendiriyorsunuz?
Stratejik planlama dahilinde ilköğretimden ortaöğretime geçişe ilişkin hedeflerin kaçına ulaşıldı? Ulaşılamadığı durumda nedenlere ilişkin çalışma/fikir var mı?	

SAHA ÇALIŞMASI KAPSAMINDA ŞANLIURFA'DA YAPILAN GÖRÜŞMELER	
Tarihler	22-23 Eylül 2011
Görüşülen kurumlar	Şanlıurfa İl Millî Eğitim Müdürlüğü
	Şanlıurfa İl Özel İdaresi Gençlik Merkezi
	GAP Eğitim Gönüllüleri Derneği
	TEGV - Urfa Eğitim Parkı
	KAMER Vakfı
	Eğitim-Sen - Şanlıurfa Merkez
	Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen) - Şanlıurfa Merkez
Görüşme soruları	İlköğretimden ortaöğretime geçişi belirleyen başlıca özellikler nelerdir? Bu özellikler arasında öğrenciden kaynaklanan, okuldan kaynaklanan, sistemden kaynaklanan özellikler gibi bir ayırım yapmak mümkün müdür?
	Geçişte en dezavantajlı konumda olduğu düşünülen öğrenciler kimlerdir? Kız çocukları? Akademik başarı gösteremeyen öğrenciler? Yoksul ailelerden gelen öğrenciler?
	Öğrencilerin ve velilerin ortaöğretime ilişkin beklentileri nelerdir?
	İlin içinde bölgeler ve kırsal/kent merkezi arasında geçiş açısından ne gibi farklar gözlemleniyor? Özellikle öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına erişimleri olmaması söz konusu olduğunda, bu geçişi belirliyor mu?
	Ortaöğretim, 9. sınıf öğrencileri açısından nasıl bir kademedir? Bu kademedeki öğrencilerin zorluk çektikleri gözlemleniyor mu? Eğitimden erken ayrılma gözlemleniyor mu ve nasıl önlemler alınıyor/alınabilir?
	Ailelerin ve öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına ilişkin yaklaşımlarını ortaya koyan il düzeyinde çalışmalar var mıdır?
	İlköğretim öğrencilerinin 6. sınıf ile 8. sınıf arasındaki deneyimlerine ilişkin ne tür bulgular mevcut?
	İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde ilin ihtiyaçlarına karşılık verecek kamu kaynaklarının ayrıldığı düşünülüyor mu? Kaynakların çoğaltılması ve sürdürülebilir kılınması için ildeki diğer paydaşlar ile iletişim ve işbirliği içinde çalışılıyor mu?
	Ortaöğretime geçişi artırmak ve teşvik etmek için hangi mekanizmalara başvuruluyor? Bu mekanizmaları düşünürken, mesleki ve teknik ortaöğretim ile genel ortaöğretim arasında kullanılan araçlar nasıl farklılaşıyor?
	Akademik ve mesleki yönlendirme ile rehberlik üzerine odaklanan bir çalışma var mı? Varsa nasıl değerlendiriliyor?

SAHA ÇALIŞMASI KAPSAMINDA İSTANBUL'DA YAPILAN GÖRÜŞMELER	
Tarihler	27 Eylül-24 Kasım 2011
Görüşülen kurumlar	MEB İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü
	Beyoğlu Belediyesi Gençlik Merkezi
	Kadıköy Belediyesi Gençlik Merkezi
	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) - Merkez
	TEGV - Zeyrek Eğitim Birimi
	Öğretmen Akademisi Vakfı (ÖRAV)
	Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG)
	TOG Pembe Ev Gençlik Merkezi
	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim-Sen)
	Umut Çocukları Derneği
Görüşme soruları	İlköğretimden ortaöğretime geçişi belirleyen başlıca özellikler nelerdir? Bu özellikler arasında öğrenciden kaynaklanan, okuldan kaynaklanan, sistemden kaynaklanan özellikler gibi bir ayrım yapmak mümkün müdür?
	İstanbul ilinin "özel koşulları", ölçeği, çeşitliliği ve diğer özellikleri ilköğretimden mezuniyet oranını ve ortaöğretime geçişi nasıl etkiliyor olabilir?
	Ortaöğretime geçişte en dezavantajlı konumda olduğu düşünülen öğrenciler kimler? Kız çocukları? Akademik başarı gösteremeyen öğrenciler? Yoksul ailelerden gelen öğrenciler?
	Öğrencilerin ve velilerin ortaöğretimden beklentileri nelerdir?
	İlin içinde değişik merkezler, ilçeler ve yerleşim birimleri arasında geçiş açısından ne gibi farklar gözlemleniyor? Özellikle öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına erişimleri olmaması söz konusu olduğunda, bu, geçişi belirliyor mu?
	İlköğretim öğrencilerinin 6. sınıf ile 8. sınıf arasındaki deneyimlerine ilişkin ne tür bulgular mevcut?
	İlköğretim kurumları arasında öğrencilerin geçiş oranlarında farklılıklar gözlemleniyor mu ve öyleyse bu nasıl açıklanabilir?
	Ortaöğretim 9. sınıf öğrenciler açısından nasıl bir kademedir? Bu kademedeki öğrencilerin zorlandıkları gözlemleniyor mu?
	Eğitimden erken ayrılma gözlemleniyor mu ve nasıl önlemler alınıyor/alınabilir? Özellikle İstanbul'da aileler ya da yaşam koşulları ortaöğretim çağındaki gençlerin iş hayatına katılma ihtimallerini artırıyor olabilir mi?
	Ailelerin ve öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına ilişkin yaklaşımlarını ortaya koyan il düzeyinde çalışmalar var mıdır?
	İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde ilin ihtiyaçlarına karşılık verecek kamu kaynaklarının ayrıldığı düşünülüyor mu? Kaynakların çoğaltılması ve sürdürülebilir kılınması için ildeki diğer paydaşlar ile iletişim ve işbirliği içinde çalışılıyor mu?
	Ortaöğretime geçişi artırmak ve teşvik etmek için hangi mekanizmalara başvuruluyor? Bu mekanizmaları düşünürken, mesleki ve teknik ortaöğretim ile genel ortaöğretim arasında kullanılan araçlar nasıl farklılaşıyor?
	Akademik ve mesleki yönlendirme ile rehberlik üzerine odaklanan bir çalışma var mı ve nasıl değerlendiriliyor?